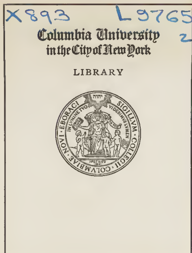

X893 L9765
2
Columbia University
in the City of New York
LIBRARY

דברים

הספר הזה נאמר אחר שלפנו, וכולל ענני משה עם הקומה בסוף ימיו. החלק הראשון (א׳ א׳ עד ד׳ מ׳) כולל התוכחה שהוכיחם משה בביאור מה שהיה רגיל להוכיחם קודם לכן: י״א יום מחורב וגו׳. החלק השני (ד׳ מ״א מ״ב מ״ג) כולל מעשה הבדלת שלש ערי מקלט. החלק השלישי (ד׳ מ״ד עד סוף כ״ח) כולל הזהרותיו ותורותיו (כלו׳ למודיו והוראותיו) לבני עמו על עקרי התורה והמצות והחוק. הברית אשר כרת עם הבנים על הארץ דוגמת הברית אשר עם יוצאי מצרים בחורב, והחלק הזה אפשר לקרוא לו משנה תורה (ואעפ״י שאין זה ענין השם הזה בלשון תורה) ועל שמו קראו הספר כלו כן, וכן ביוני δευτερονομιον תורה שנית או השנות התורה. החלק הרביעי (כ״ט ול׳) כולל דבור שני של הזהרות ויעודים שדבר אל העם לחזוק הברית. החלק החמישי (ל״א עד סוף הספר) כולל פטירתו (congedo) מן העם ומצות הקהל לפרסום התורה בכל דור ודור, וצווי (nomina) יהושע ע״י ה׳ בעמוד הענן (ל״א י״ד וט״ו) וע״י משה בדבור (שם כ״ג) ואמירת שירת האזינו, ואמירת השירה באזני העם, וצווי ה׳ לו שימות, וברכתו את העם, ומיתתו.

I. א

2 אחד עשר יום – דרך – Undici giorni di cammino vi sono – per la via. בה״ע תקפ״ה Pag. 152·153 (a).

אלו זכו ישראל בי״א יום היו נכנסים לארץ, אלא מתוך שקלקלו מעשיהם גלגל המקום עליהם מ׳ שנה (ספרי) וכוונת בזה בתרגום ירושלמי ובתי נסחאותיו. וכן רשב״ם כתב כשנסעו מחורב ללכת דרך הר שעיר דרך ישרה היו יכולים ליכנס לא״י בי״א יום עד קדש ברנע בימים מועטים שאין בהם כי אם מהלך י״א יום, אבל מקדש ברנע שלחתי מרגלים ומתחילתם מ׳ שנה בחטאתיכם – אבל הפירוש המובא ברשב״ם בשם ר׳ אליעזר מבלגנצי שי״א יום הם ג׳ ימים שהלכו מהר סיני (ויסעו מהר ה׳ דרך ג׳ ימים) וז׳ שישבו בחצרות בשביל מרים, וביום י״א באו למדבר פארן שהוא קדש לדעתו, קשה מאד, כי משמעות י״א יום מחורב הוא מהלך י״א יום, לא י״א יום בין מהלך ועיכוב, מלבד כי בלא ספק יותר מי״א יום היו, כי בקברות התאוה שהו חדש ימים אולי חדש ימים שאכלו הבשר, ולפחות שני ימים כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת. (מהר״ר קנמוני) לענין ספירת: רקב״ע שהפסוק נוסף ע׳ בה״ע תקפ״ה עמוד 151 – ופירוש נתיבות השלום (והחכם יש״ר) הוא בטל מעיקרו כי איך יאמר לה המצות הכתובות בספרים הקודמים הם הדברים אשר דבר משה באותם י״א יום אשר הלכו מחורב עד קדש ברנע? והלא כמה וכמה מצות נאמרו בחורב אצל הר סיני קודם לנתן תורה. ואף אחר שנסעו מחורב. ובכן הוא אומר ואצוה אתכם בעת ההיא את כל הדברים אשר תעשון, ואחר כך ונסע מחורב – רע״ע ספורנו פירש אחד עשר יום פירוש קרוב לפירושי.

5 בעבר הירדן – Alle rive del Giordano – si determinò – Mosè a spiegare quelli ammonim. con dire.

התורה: כמו קח נא מפיו תורה, ואל תטוש תורת אמך.

6 רב לכם שבת... – Abbastanza vi siete trattenuti presso

7 ואל כל שכניו: – e in tutti i luoghi circonvicini – בשפלה: – nel basso – ובחוף הים: – e nel litorale.

8 ראה נתתי: – Ecco io do a vostra disposizione il paese, entrate e possedete quel paese che ——

9. שאת אתכם: sostenere il vostro peso

10. הרבה אתכם: vi ha fatti numerosi

paragonabili alle — ?

12. איכה אשא וגו׳: Come potrei reggere io solo alla vostra gravezza al vostro peso ed ai vostri litigi.

טרח: כל מקום אין ענינו יגיעה אלא כבד משא, כמו יטריח עב (?) הין עלי לטרח, נלאיתי נשא.

13. הבו לכם: Presentatemi

כמו הבי המטפחת דרות שלי ענינו נתינה

ואומר להם בעת היות הקדים הסיפור הזה להזכירם כי בעיניהם ראו שאיננו מתרשל בהנהגתם ובהשגחה על כל צרכיהם, וגם זה שלא היה הוא לבדו מספיק לשפוט, ~~לבלתי יחסר העם דבר~~ לטוב להם, היה נותן לב להפקיד עליו אחרים שיהיו כלי לשפוט, לבלתי יחסר העם דבר, והנה אחר שראו כל זאת לא הוא גרם להם לשאול שילח מרגלים שאם היה צורך בדבר היה עושהו מעצמו ולא הוא נותן פתח להיות נפתים אחר דברי המרגלים לבלתי לכת אל הארץ ולבלתי סמוך על דברי משה שהיה אומר להם שאין ודאי כי כבר בחנו אהבתו אותם והשגחתו על צרכיהם.

14. טוב - לעשות: E bene che si faccia

16. שמע בין: Udite le accuse che insorgeranno tra

בין איש: Tra due nazionali e tra un nazionale e un forestiere.

17. כי המשפט לאלהים הוא: Imperocchè il giudicare appartiene a Dio.

ואינכם אלא שלוחיו (delegati).

22. נשלחה: permetti che mandiamo

את הדרך אשר נעלה בה: rapporto alla via per cui dobbiamo andare.

26. ולא אביתם: e non avete acconsentito

27. ותרגנו: e mormoraste

בשנאת ה׳ אותנו: Perchè l'E. ci aveva in odio

28. אנה אנחנו עולים: Dove mai possiamo noi andare?

מה נעשה היכן נפנה, מאחר שאחינו המסו את לבבנו, והנה בשנאת ה׳ אותנו הוציאנו, כי טוב היה לנו לשבת במצרים מהיותנו במדבר ואין דרך לנו לעלות אל היישוב.

המסו את לבבנו: ci hanno disanimati

30. לעיניכם: restando voi semplici spettatori

35. אם יראה איש וגו׳: Alcuno di questi uomini di questa, cioè, rea generazione non dovea vedere.

37. גם בי התאנף ה׳ כוון שהוחזק להזכיר בלב המרך להזכיר גם יהושע, וכוון שהוצרך להזכיר רעה לחלוק לו כבוד לפני העם כי קרב זמן שררתו, לפיכך אמר כי גם בו התאנף ה׳ לסבה אחרת, ואמר לו כי יהושע יעמוד תחתיו. (מדברי החזקוני).

38. אותו חזק כי הוא ינחילנה: rendilo forte imperciocchè egli l'ha da dividere

39. אשר לא ידעו היום טוב ורע: che non sanno ancora distinguere il bene ed il male.

שאינם בכלל חטאים, ולא יאמרו לעתם בקהל, כי אין דבריהם נשמעים, ~~אף~~ והנה אין להם עון אשר חטא בעצת הקהל. כי כל פחות מבן כ׳ שנה היו נחשבים בכלל הבנים ולא

א ב

בכלל הקטנים, כלו לא ידעו לבחור בטוב ולמאוס ברע, אפי' היו ביניהם נערים חכמים ונבונים.

41 ותהינו: e v'approntaste
42 ולא תנגפו: altrimenti sarete sconfitte
43 ותזידו ותעלו ההרה: e ardentemente saliste
44 ויכתו אתכם: e vi ruppero
45 ולא שמע ה' בקלכם: ma l'E. non vi diede ascolto e non vi porse orecchio.

II°

ב'

3 רב לכם סב: abbastanza avete girato
4 אתם עברים בגבול: voi siete per passare sul territorio.

בני עשו: הנכון כדברי רשב"ם שאין זה אותו אדום שמנע ישראל מעליו. ואם תאמר והיכן מצאנו לחלק בין אדום ובני עשו? אומר אני כי הכתוב עצמו חילק ביניהם כי שם (במדבר כ') הזכיר מלך אדום, והכא לא הזכיר מלך אלא בני עשו, ואחר שמצאנו כן נבהלו אלופי אדום יש לנו לומר כי בצאת מבני עשו היו תחת מלך אדום ובצאתם חפשים, ועליהם אלופים, והם לחיעותם לא חלקם לכם למנוע את ישראל מעבור בגבולם.

5 אל תתגרו בם – עד מדרך כף רגל: Non movete guerra contro di essi – nemmeno lo spazio che cuopre una pianta di piede; imperciocché io assegnato ho il monte di Seir in possesso a עשו.

6 אכל תשברו – Comprate da essi con danaro i viveri che vorrete mangiare e con denaro comprerete da essi la stessa acqua che vorrete bere.

7 בכל מעשה ידך – in ogni tuo affare

לא מעשה ידים דווקא, אלא כל עסק נקרא כן כמו מעשה ידיו ברכת (איוב א')

ידע לכתך במדבר: egli ebbe cura di te durante il tuo andar – זה ארבעים שנה – son già quarant'anni. – לא חסרת דבר – non ti mancò nulla

כמו יודע ה' דרך צדיקים, נכח ה' דרככם, ענין השגחה, והפכו נסתרה דרכי מה'.

8 ונעבר מאת – passammo via da
מדרך הערבה scostandosi dalla via che conduce a quella pianura

9 ויאמר – אל תצר – Non trattar ostilmente e non muover loro guerra.

י. האמים לפנים: ושני פסוקים שאחריו הם גם הם מדברי ה' להודיע כי אמתו בזה הארץ ההיא שמואב כי לפנים ישבו בה עם חזק ורבה יותר מן הענקים, וה' השמידם, וישבו תחתם, הודיע כי כיוצא בזה עשה ה' לבני עשו שהשמיד על החורים, וכל זה אמנם להודיע כי אין ה' מעביר

מתנותיו מזה לזה, ואחר שירשם את הארץ לא יקחה
עוד מידם, לתתה לעם אחר, לבלתי ירבו להמון לו ·
כמו שבני ענק היו נקראים רפאים להיותם מפחידים רואיהם כמו
המתים הנקראים רפאים), כי נפל פחדם על כל רואיהם, ועכ״ז
המואבים יכנו להם ויקראו להם אימים (spaventanti)
כמו ובאימים יתהוללו (ירמיה נ׳ ל״ח) וכן נשאתי אימיך אפונה
(תהלים פ״ח ט״ז) אני כל כך מורגל בצרות (עני אני וגוע
מנוער) שכל דבר מפחיד אותי ·

11· רפאים יחשבו להם כענקים: Venivano anch'essi come verati trai Refaim, egualmente che gli Anachiti.

12. ובשעיר: come pure in Seir
ירשום gli scacciarono
וישבו תחתם e ne occuparono il posto

כאשר עשה ה׳ עבר על דבר שכבר היה מקצתו (כבוש ארץ סיחון
ועוג) ועוד מעט יהיה כלו · וכל זה מדברי ה׳ להודיעם כי כל
הארצות לו הנה, והוא נותן בה לאשר ישר בעיניו ·

14· והימים אשר הלכנו מ־ Il tempo scorso da che par-tiummo da—

הפירוש שהוסיף המעתיק בפירוש רשב״ם אינו אלא שגגון כ׳

כל הדור אנשי המלחמה: Tutta quella generazione, la gente, cioè, atta alla guerra.

שרש המם לפעמים מורה השמדה, כמו ~~אכלה~~ אכלני הממני (ירמיה נ״א
ל״ד) להמם ולאבדם (אסתר) ולפעמים פיזור ובלבול כמו וישלח חציו
ויפיצם וברקים רב ויהמם, והמותי את כל העם אשר תבא בהם וגו׳
אליך ערף ·

15· להמם מקרב המחנה: fu contro di essi facendoli sparire di mezzo il campo

16· ויהי כאשר תמו Ora poi quand'ebbero terminato—
18· אתה עבר — Tu sei per passare il confine di Moab, cioè Ar
19· וקרבת מול — avvicinandoti presso

בבני לוט ובני עשו הזכיר כי ה׳ נתן להם את הארץ, והשמיד יושביה
מפניהם, אבל בכפתורים לא אמר כי ה׳ השמיד את העוים
מפניהם, ע״כ נ״ל כי בבל זרע אברהם או אשר ממשפחתו (אדום
עמון ומואב) אמר כי ה׳ נותן להם ירושה, והכוונה לאסור להם לב״י
להתגרות בהם, אבל הכפתורים לא היו ממשפחות אברהם, ע״כ לא
אמר כי ה׳ נתן להם ירושה, והנה ארצם מותרת לישראל· והנה הזכיר
את העוים והכפתורים לבלתי יאמרו ישראל: אם אין ה׳ מעביר
מתנותיו מזה לזה, א״כ גם ארץ פלשתים לא יתן בידנו, הואיל
והוא נתן אותה לכפתורים, ורוח הקדש משיבה, כי גם בענין
העוים אין הענין כמו בארץ אדום ועמון ומואב, כי העוים לא
נפלו ביד קרוביו של אברהם כי הכפתורים היוצאים
מכפתור, שאין להם שום התיחסות עם אברהם הם השמידום
וישבו תחתם ·

23· והעוים: in quanto poi agli Avvei
24· החל רש: comincia a conquistare
25 אחל תת: Io incomincerò a renderti formidabile e temuto ai popoli — facendo in guisa che abbiano a intendere a parlare di te e s'inquietino e tremino per timore di te.

26. דברי שלום לאמר: facendogli delle proposizioni pacifiche con dire

27. בדרך בדרך: andando drittamente per la via, senza scostarsene verso alcuna parte

per la via diritta /

28. אכל וגו׳ — Mangerò i viveri che mi venderai per denaro

רק אעברה ברגלי: Permetti soltanto ch'io passi co' miei piedi

מליצה לא אטול ממך שום עזר ·

29. כאשר עשו לי: come mi hanno lasciato

30. העברנו בו: di lasciarci passare pei suoi stati

הקשה את רוחו ואמץ את לבבו: gli ostinò lo spirito e indurò il cuore

כיום הזה: come di fatto è accaduto

31. החלתי תת לפניך: io cominciai a mettere a tua disposizione

החל רש לרשת את ארצו: incomincia a conquistarla / ne conquistando

33. ונך אותו: sicchè battemmo lui

34. את כל עיר מתים. ogni città, gli uomini.

עיר של אנשים מליצה תמוהה, והנכון כתרגום אונקלוס קורב גברין (סימן 329) כל עיר כלו׳ אנשים ונשים וטף, וכן בתרגום המכונה יונתן אנוש שזה נגד המשמעים ·

36. והעיר אשר בנחל: quella città ch'è in quella valle
לא היתה: non vi fu città che ne riuscisse insuperabile

37. יד נחל: riva del torrente

וכל אשר צוה ה׳ אלהינו: Tutti quei luoghi che l'E. nostro Dio ci ha vietati.

ג׳

III.°

4 כל חבל ארגב ממלכת. Tutta la provincia di Argov formante il regno

5. הפרזי — aperte

11. הנה ערשו ערש ברזל הלא היא ברבת: la sua lettiera era di ferro, la quale vedesi in Rabba.

כי בתחלה היה יושב ברבה והעמונים גרשוהו משם וקיימו מטתו לזכרון גבורתם שנצחו מלך כזה (נת״ש) והנה היה ערשו וכו׳ אינו להודיע כמה אדרבו של עוג, אך להוכיח גודל הנס שעשה ה׳ לישראל שנתן בידם את עוג שנמלט מידי בני עמון אשר לפנים הכו את כל הרפאים ועוג לבדו נשאר מהם, והנה היתה ערשו ברבת בני עמון היא ראיה שעוג היה דר שם, והעמונים גרשוהו משם, ומכל מקום לא יכלו להמיתו ונמלט משם, ומשך בבשן, והנה סרה טענות האומרים כי משה לא היה צריך להביא ראיה על קומת עוג כי ישראל שהכו אותו ראו אותו, ובעל כרחך ראוי להאמין שלא כתב משה את המקרא הזה, והאומרים שנכתב בימי דוד אחר שכבש רבת בני עמון הלא יודו לנו אם היתה שם במטו ערש עוג, אך היה שם ולא הביאה ירושלמה, כדרך הכובשים שמוציאים דברים יקרים וכמו שעשה גם דוד בעטרת מלכם ·

אמות איש — Braccio comune
12. ירשנו: possedemmo

14. ויקרא אתם על שמו את הבשן — E nominò quei villaggi dal Basciano, cioè col proprio nome.

16. תוך הנחל וגבול — assegnando loro per confine la linea di mezzo del torrente

17. והירדן וגבול — ed il Giordano servente di confine

אשדות הפסגה: — le radici di Pisgà

21. עיניך הרואות: — tu vedi coi propri occhi

23. ואתחנן: — ed io poi supplicai

ואתחנן אין צורך לדברי רש״י וכבר התבוננתי, כי צוית יהושע
צוית הקמור למעלה קודם במצות ה׳ פרטית, אך הזכרה שהזכיר
משה את יהושע מעין המאורע; עיניך הרואות, כן יעשה, לא תיראום
ואעפ שידע משה כי יהושע עתיד להכניס את ישראל לארץ, לא
מנע עצמו מן הרחמים, ובפרט כי לא בקש לעבור כמנהיג אך
לעבור נא, אפי׳ כהדיוט, וגם היה אפשר שיכנס משה לארץ
ויתחיל הכיבוש וימות, ויהושע ישלים הכיבוש, וענין צו את יהושע
וחזקהו ואמצהו הוא מה שעשה משה לסמוך לפני כל העם, לא
הקזהרה שלמעלה שלא היתה אלא בינו לבינו ·

24. ואת ידך החזקה — e la grande tua potenza a farmi cioè vedere che non v'è nè in cielo nè in terra altri così potente che facesse il simile delle opere e gesta tue.

25. ההר הטוב הזה: — quella felice regione montosa

26. ויתעבר ה׳ בי — ma l'E. mi si mostrò irato

רב לך אל תוסף: — ti basti; non mi tornare

28. וצו — avvi nomina Giosuè e fallo forte e valente

29. ונשב בגיא מול: — Quindi restammo nella valle presso

ואחר שלא שמע לי נתעכבנו כאן ופה אמות ·

IV.

ד׳

1. לעשות, למען תחיו ובאתם וירשתם: — di eseguire, affinchè viviate ed entriate a possedere il paese

2. על הדבר אשר אנכי — אתכם — a quanto io vi
ולא תגרעו ממנו לשמור — e non ne detraete, ciò quanto all'osservare.

לא תוסיפו הוא מאמר מוסגר, וכל מה שאחריו חוזר אל למען תחיו
וגו׳, והכוונה צריך שתשמרו החקים והמשפטים האלה לא בלבד
לעשותם, כי אם לעשותם בלי תוספת ומגרעת, וכל זה מפני שהרבה
מתועבות העכו״ם נמשכו מעט מעט מן המנהגים הקדמונים
אשר היו בתחלתם ישרים ועיין למטה י״ב ל״ב - י״ג א׳ ·

3. בבעל: — rapporto all'idolo

מקרבך: — dal tuo seno

4. ואתם — Mentre voi che siete rimasti attaccati siete ora.

5. ראה: — ecco

לעשות כן: — perchè gli eseguiate esattamente.

6. ושמרתם ועשיתם: — eseguiteli accuratamente imperocchè ciò vi mostrerà saggi e sensati agli occhi dei popoli i quali intendendo — certamente

מכאן יש ללמוד: א׳. שאין מצות משה גזרות מתורות אשר אמות
שאם היה הדבר כן יהיו תלויים עלינו שהוזרכנו לשמור אותם.
ב׳: שטעמי המצות לא נעלמים מאד הנה, כי לא ידעם העמים
ולא יבחנו · הגוי הגדול הזה: כמו ועם אשר

גדולה (נכבד) . רק: certamente כמו רק אינתנו ולא
אוכתנו (דברים י"ד י"ן)

7 · כי מי גוי גדול וגו' Imperocchè qual'è quella sì
gran nazione che abbia un Dio vicino a sè
come noi abbiamo l'Eterno Dio nostro in ogni
occasione che noi l'invochiamo?

9 · רק השמר לך וגו' Però guardati e guardati bene
che tu non metta in dimenticanza – e che
queste non si rimovano dalla tua mente
in alcun tempo della tua vita, ma che avrai
tu le ———

10 · יום אשר עמדת לפני: quel giorno cioè che ti presentasti
אשר ילמדון ל – in guisa che si avvezzino a – tutti
ואת בניהם ילמדון: e s'avvezzino i figli loro:

משך ע' בה"ע תקפ"ח · 1141

11 · וההר mentre il monte sembrava che ardesse =
nero ad un fuoco che pareva arrivare sino
al cuore del cielo, ed era tutto (il monte)
oscurità, nube e nebbia.

ההר עצמו היה בוער ועלה למעלה עד לב השמים היה אש כי
ירד עליו ה' באש.

12 · קול דברים: suono di parole
ותמונה: ed alcuna figura non percepivate:
fuorchè una voce

13 · ויגד לכם את בריתו: v'espose la sua legge:
עשרת הדברים: cioè i dieci comandamenti:

14 · לעשתכם אתם: da eseguirsi da voi

15 · ונשמרתם מאד לנפשותיכם: guardatevi dunque
bene quanto vi è cara la vita, poichè che
(poichè) che non avete –

16 · פסל תמונה: alcuna statua della figura di
qualsiasi idolo di forma maschile o fem.

17 · תבנית כל – della forma d'alcuna –

19 · ופן תשא וגו': o che alzasti gli occhi – e visto il
sole – tutta in somma la schiera del cielo,
tu non cada in errore e non ti prostri
loro e presti loro culto, i quali l'E. tuo Dio
ha lasciati in partaggio

הניחם לחלקם אשר דבקו בהם השמים ולקחום לחלקם, כי דרך
העברים ליקח כל דבר לו.

· 20

20 · ואתכם: mentre voi l'E. ha presi, traendovi
dalla fornace ove si purga il ferro per
farvi il suo popolo peculiare, come voi
ora lo siete!

כור הברזל: לא אמר כור הזהב, אלא הברזל והטעם מקום
נורא ואיום (כרוב הקש בשובים בו) אלא אפשר לעמוד בו.

21 · על דבריכם a cagione vostra –

22 · כי אנכי מת: imperocchè io debbo morire

23 · צוך: (ti ha proibito

25 · כי תוליד: in guisa che quando pure avrete
ונושנתם generati e sarete divenuti antichiati

tanti del paese; se avviene che commettiate quest' enormità che vi facciate cioè alcuna statua di qualsiasi figura irritando l'E. tuo Dio con fare ciò che spiace agli occhi suoi

26. העידתי: io vi protesto ora (e della mia protestazione chiamo in testimonio il cielo e la terra) che voi andrete in breve dispersi via da quel paese a possedere il quale voi siete per passare il Giordano; non vi durerete sopra lungamente, ma rimarrete distrutti.

27. והפיץ: E l'E. vi disperderà tra i popoli e rimarrete in poco numero in mezzo alle nazioni ove l'E. vi trasporterà.

ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם, אחר שעבדתם אלילים לרוב בחירתכם, תגלו בין האומות ותעבדו אלילים אחרים שלא ברצונכם אך בהכרח, וידוע כי מה שאדם עושה בעל כרחו יהיה לו לזרא ויתקצף. לפיכך אמר אחר זה ובקשתם משם את ה' אלהיך. וכן תמצאו כי אחר שגלו לבבל והוכרחו להשתחוות לצלם הזהב בטל מהם יצר ע"ז, ולא שבו עוד אחרי אלהים אחרים, זולתי קצת בני אדם בבית שני שהלכו אחרי אלהי יונים, לא מהות עבודת האלילים חשובה להם, אלא למצוא חן בעיני המלכים והשרים.

יריחון fiutano

כי תדרשנו poichè ne andrai in traccia

30. בצר לך: allora, trovandoti in angustie, dopo aver incontrate tutte queste vicende, allora dico in quei rimoti tempi farai ritorno all'E. tuo Dio e l'ubbidirai.

31. לא ירפך ולא ישחיתך: non ti lascerà in abbandono e non ti distruggerà.

32. כי שאל נא לימים ראשונים: imperciocchè informati pure dei tempi anteriori decorsi – dimanda pure dei fatti accaduti dall'una estremità all'altra – se è mai accaduto una cosa sì grande, o se mai se ne è udita di simile.

33. השמע עם: se mai cioè alcun popolo ha – udito la voce di Dio – e sia poi rimasto in vita;

34. או הנסה: o se mai alcun Dio si è provato, mostrando delle prove, de' segni e de' prodigi e guerra e mano potente e braccio minacciante e fatti grandemente terribili:

35. אתה הראת לדעת: Tu ne se' stato fatto testimonio perchè tu conosca

36. ליסרך: onde istruirti

37. ותחת כי אהב את אבותיך: o per l'amore ch'ebbe pei tuoi maggiori egli prediletse dopo la loro

morte la loro posterità, e li trasse quindi colla sua presenza

בפניו, בלכתו עמך.

38. להוריש מפניך : per discacciar dal tuo cospetto

39. וידעת היום והשבות אל לבבך : ora dunque riconosci ed imprimiti nella mente

40. ושמרת : e proponti d'osservare

אשר ייטב לך ול — seguita che tu sia felice come pure

ולמען תאריך ימים — כל הימים. e perchè tu abbia a durare in perpetuo.

לפי דעתי כך היה ראוי להטעים ולמען תאריך ימים על־האדמה, ויהיה כל הימים חוזר אל למען תאריך ימים לא אל נותן לך.

על־כן פירושו כך. והשמה הקצרה אשר היא הקבוצה שלברותה הברית שהיה בדעתו לכרות עם בני הארץ, ועכשיו מגיד מה שעשה אז משה, ואחר כך התחיל הברית אשר כרת אתם בערבות מואב.

42. לנס שמה: perchè possa ivi ritirarsi

בבלי דעת: inavvedutamente senza essergli stato nemico per l'addietro, perchè ritirandosi sia salvo

44. וזאת התורה : questa poi è

שׂם . presentò

45. אלה העדות queste sono le ammonizioni

בצאתם — dopo

46. בעבר sulle rive

49. ים הערבה : lago della pianura

הוא ים המלח.

V.

ה'

1. אנכי דבר : ch'io vi comunico ora — imparatele e badate di eseguirle.

3. לא את אבותינו — non è co' nostri padri che l'E. ha fatto quest'alleanza, ma con noi medesimi che siam qui ora tutti in vita.

הברית אינה י' הדברות ולא שאר המצות, אבל היא הבטחת ירושת הארץ וקיומם עליה, ע"י שמירת המצות, והנה הברית הזאת אעפ"י שנכרתה לאבותינו, הנה כשחטאו במרגלים ומתו במדבר החולה נתבטלה הברית למפרע ולא היה לה קיום בהם, ומכאן שלא נכרתה עמהם אלא עמנו שאנו חיים היום ועתידים ליכנס לארץ, וזה שאמר עמנו ולא עמכם, אעפ"י שלא היה הוא עתיד לבוא אל הארץ, זה מפני שהוא לא נענש על דבר המרגלים, כי אם על דבר אחר, והרי זה כאלו מת במקרה, ואם היה חי היתה הברית מתקיימת בו, והפסוק הזה הוא מאמר מוסגר ונותן טעם למה הוא חוזר וכורת עמהם ברית, וזה מפני שהראשונה לא היה לה קיום.

4. פנים בפנים: sensibilmente

5. אנכי עומד — io rimasi in quell'occasione tra l'E. e voi ad annunziarvi la volontà dell'E.

כל כך היה האש כי בעת ההיא נהייתי מליץ בין ה' וביניכם, כי יראתם מפני האש אעפ"י שלא עליתם בהר (כפירוש רמב"ן) מפני שהוזהרתם על זה והייתם בתחתית ההר, הנה יראתם משמוע קול ה', ובקשתם שאהיה אני עומד בין ה' וביניכם כמו שמפורש למטה, וכאן אמרה בקיצור להודיע איך היה הענין מראש וקיום. אבל שיהיה משה מליץ גם בי' הדברות חלילה לנו מהאמין כן, ופרשת הזמן בזה רחוקה מאוד, שאמר כי בעת דברות הראשונות היה הדבור באופן שבינוהו, והשאר היה בקול נשמע ולא היה הדבור מובן, אם כן עשית מתן תורה שחוק והתול.

(על חלופי הדברות ע' בה"ע תקפח 188)

6. אנכי ה׳ אלהיך: Io l'E. sono il tuo Dio io che ti trassi dove eravate schiavi.

7. לא יהיה לך: non aver altro Dio in faccia a me

8. פסל כל תמונה אשר: statue di nessuna figura, ... di ciò che è –

12. שמור – לקדשו: osserva per celebrarlo santo

כמו שמור את חדש האביב, תן לבך מתי יהיה. וכדי להראות נתינת לב על הדבר, תקנו הקדוש בדבור, כי בזה אנו מעידים שהיינו מחכים מתי יבא, ומיד אחר שנכנס אנחנו מזכירים אותו בשמו. אבל שיהיה זכור את יום השבת נאמר על הזכירה בפה, אי אפשר, כי אין יצוה על הקדוש קודם שיצוה על השביתה, והיה הקדוש ראוי להאמר בסוף הכל, ואם תאמר כי השבת כבר ניתן להם קודם מתן תורה, אם כן למה הוצרך לו׳ ששת ימים וגו׳ שהוא כמגיד דבר חדש לא כמזהיר על מה שנודע כבר.

13. כמוך: (2) egualmente che tu

למען ינוח (1) affinchè riposando

14. וזכרת tu abbia a ricordarti

15. למען יאריכו וגו׳: affinchè tu abbia a durare lungamente ad esser felice.

18. תתאוה: desiderare, תחמוד invidiare

19. קול גדול ולא יסף: ad alta e straordinaria voce

ולא יסף, מליצה כמו ויתנבאו ולא יספו, התנבאו באופן נפלא שלא היה כמוהו וקרובים לזה דברי רמב״ם.

21. כי ידבר אלהים את האדם וחי: che può Iddio parlare coll'uomo e questi rimanga in vita.

ראינו לפעמים הנבואה, וראינו שאדם יכול לקבל הדבור האלהי ולהתקיים בחיים, ועכשו ראינו שנתקבלו אחר הגדולה הזאת, לא שהדבור האלהי ימיתם, אבל האש שנגלה בו בפנים היא (מוהר״ר קנמוני).

22. ועתה למה נמות: Ora dunque perchè abbiamo da morire? Imperciocchè questo grande fuoco ci divorerebbe se noi seguitiamo.

23. מי כל בשר – וחי: qual è quella persona — che sia rimasta in vita.

25. דבריכם בדברכם אלי: delle parole che mi diceste

היטיבו כל אשר דברו: egli hanno tutto parlato bene.

26. מי יתן: possano egli conservare per sempre questa disposizione del cuore a temermi.

28. ואדברה אליך: perch'io ti comunichi

ועשו cui eseguiranno

ו׳

VI.

3. ואשר תרבון מאד: e voi diveniate assai numerosi

ארץ זבת חלב ודבש: su quel paese che scorre

4. ה׳ אלהינו ה׳ אחד: l'E. è il nostro Dio, unico l'E.

כמו אחת היא לאמה ובעק: ה׳ לבדו הוא אלהינו, והנה תאהב אותו אהבה שלמה, כי אין לחלקה לאלהות רבים כשאר אומות.

5. ואהבת וגו׳: ama quindi con tutto il tuo cuore, con tutta l'anima e con tutte le tue forze.

6. והיו וגו׳: e queste cose che io oggi ti comando ti stieno al cuore.

7. ושננתם – ודברת בם: e li ripeterai tenendone ragionamento.

ושננתם ל' שנינה, יהיו שנונים בפיך תדיר, ותשנה ותשלש אותם לבנך ע"י שתדבר בם בשבתך וגו': ומה שנינה ~~ואמירה~~ מגזרת שנים אבל בכל העולם מורה שני ושלש ורביעות, על כן אמרו חז"ל אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם, והנה ק"ש הוא תקון חכמים כדי שיקיים אדם קצת מן המצוה הזאת. ומצוה גדולה היא נגד הקראים שקוראים ק"ש, ואם היו קדמונים, זו חנן להם, כי גם חכמי תלמוד אומרים שהיא מדרבנן.

8. וקשרתם: le legherai per segnale sul tuo braccio, e ti stiano qual frontale su......

9. על מזוזות: sugli stipiti e e sui tuoi portoni

כדרך שכותבים על מזוזות אינו דרך חז"ל, וגם הישמעאלים כותבים פסוקי הקוראן על פתחיהם כן אמר שיהיה חז"ל ונתגאו.

10. ערים: ove troverai città

11. ברות חצובים: pozzi fatti

ואכלת ושבעת: e ne godrai abbondantemente

13. ואתו תעבד: e a lui presterai culto

15. כי אל: Imperocchè tu hai nel tuo seno un Dio geloso

פן יחרה אף ה' וגו' – lo sdegno dell'E. tuo Dio potrebbe accendersi contro di te e distruggerti.

16. לא תנסו: non tentate

במסה: במקום הנקרא כן על שם המאורע, ושם פרטי מקבל ה"א כשהוא מורה על דבר. והרז"ה חשב כי ההפסק יצ"א פתח, מלת יונה שהבא יתר הא על משקנה כי עניה בכל היונה.

18. ועשית הישר והטוב בעיני: e farai quel che è approvato e che piace agli occhi de..

19. להדוף – מפניך: discacciando dal tuo cospetto

20. כי ~ מחר quando – in avvenire

22. ורעים במצרים: e nocivi a danno dell'Egitto

24. ויצונו: E' quindi ci comandò

ליראה את ה': per religione verso

לטוב לנו וגו': Perchè fossimo felici in perpetuo per mantenerci salvi, come ora avviene.

ליראת ה' אינה מלבד היראה שבלב, אך כל העבודות והמעשים הטובים המעשים מפני יראת ה' נקראים כן, כמו ויהי מורה אותם איך ייראו את ה' (מלכים ב' י"ז כ"ח) והנה ה' צונו ליראה אותו ע"י החקים האלה. המצות הן מפאת עצמן לטוב לנו כי בהן יתוקנו ענייני החברה בשלום ובמישור, ומלבד זה צדקה וזכות תהיה לנו אם נשמור אותן וזה לפני ה' שיתן לנו שכר על זה.

וצדקה תהיה לנו וגו': e noi avremo un merito presso l'E. nostro Dio, quando eseguiremo accuratamente.

VII.°

1. ונשל: e discaccerà

רבים ועצומים ממך: numerose e forti più di te

2. לפניך והכיתם: in tuo potere, e tu le sconfiggerai. Devi distruggerle non devi stabilire e non fare loro grazia.

4. כי יסיר – Imp. essi distoglierebbero il tuo figlio da me e adorerebbero insieme altri Dei.

אין הכוונה כלל כדברי רש"י על הבנים אשר תלד בת עם בבית נכרי, כי הם אינם סרים מאחרי ה' אחרי אשר שלא נולדו בי"ש, ואיך יאמר על זה וחרה אף ה' בכם והשמידך מהר אחרי שאין ענין זה מחזיק כלל ולא מפסיד אמונת האומה, כי האשה

הנאמרת לנכרי היא מתפרדת מבית אביו והלכה, והיתה לעם אחר.
אבל הכוונה על בנך ממש כי העם ההוא אשר תתחתן בו ולקחת
מבנותיו לבנך, העם ההוא יסיר את בנך מאחרי, כלו׳ האשה
ואביה ואמה היו גורמים להרחיקו מעל ה׳, כי יחדו יעבדו אלהים
אחרים, וכן הם דברי רש״י בקדושין סח: בנך הבא מן הישראלית
קרוי בנך ואין בנך הבא מן הנכריה קרוי בנך אלא... והכוונה
על בנך ממש לא על בן בנך כפירוש רש״י, וכבר תפש עליו
בן בתו רבנו תם (בעל התוספות) ופירש הכתוב כפירושי,
ואמר כי יסיר מושב אל החותן.

אשרה לדברי ראב״ע היה מתחלה שם פרטי לאיל נקבה אולי אשת
הבעל, ואח״כ שם כולל כל מין צלם ותמונה, ואולי ואין שום
ראיה שיהיה ענין השם הזה אילן או יער, רק מכתוב אחד
והוא לא תטע לך אשרה כל עץ, ולהיות המקרא הזה יחידי
נפרש נטיעה ל׳ שימה, כמו ויטע אהלי אפדנו (דניאל י״א מ״ה).

5\. כי אם כה וגו׳: ma così li dovete trattare: atterra-
te i loro altari, rompete le loro lapidi
tagliate le loro statue, e i loro simulacri
abbruciate.

6\. בך בחר: Te l'E. Dio elesse fra tutti i popoli che
sono sulla faccia della terra, perchè tu
sia il suo popolo peculiare.

7\. לא מרבכם וגו׳: non perchè voi siate più nume-
rosi d'ogni altro popolo, l'E. vi ha prediletti
e prescelti, mentre tu sei il men numeroso
d'ogni altro popolo.

8\. כי מאהבת ה׳ — Ma per l'amore che ha l'E.
per voi e perchè vuol mantenere.

מבית עבדים: Dalla casa di schiavitù

9\. הוא האלהים: esso è il vostro Dio, Dio che
mantiene le promesse, e conserva la beni-
voglienza.

10\. ומשלם: e che paga ai suoi odiatori pronta-
mente distruggendoli; non indugia con
chi l'odia, prontamente gli paga.

11\. ושמרת: eseguirai quindi accuratamente

12\. והיה עקב — : Allora in premio che ubbidirete — e li
eseguirete accuratamente, l'E. tuo Dio ti
manterrà la promessa e la benivoglienza.

ושמר ה׳ אלהיך לך את הברית, כשתהיו אתם לו לעם, הוא ישמור
בריתו ויהיה לכם לאלהים עוזר ומושיע בכל עת, אבל אם לא תעשו
אתם את שלכם לא יהיה גם הוא לכם לאלהים על הענין הזה,
אבל יענשכם כחטאתיכם אעפ״י שלא יפר את בריתו עמכם למאוס
אתכם לגמרי.

13\. ופרי אדמתך: ed il prodotto della tua terra
שגר — i parti ~~dello tue mandre bovine~~ de'
tuoi animali bovini e le mandre della

14\. ברוך תהיה מכל: benedetto sarai più
עקר וגו׳: nè uomo nè donna infecondi, e
nemmeno nel tuo bestiame.

15\. והסיר — וגו׳: L'E. rimoverà — ed alcuno de' per-
niciosi morbi propri dell'Egitto che tu hai co

מדוי מצרים: הם תחלואים פרטיים לארץ מצרים, כגון צרעת

Plinius H. N. Lib. 26. Cap. I. Ægyptus talium vitiorum genitrix.

conosciuti, egli non lascerà che abbia luogo in te, anzi farà che quelli abbiano luogo nei tuoi nemici

16. ואכלת את כל העמים: Tu poi distruggerai — senza pietà di loro, affinchè tu non presti culto ai loro Dei, imperciocchè essi ti servirebbero di laccio.

כי מוקש הוא לך: כל אלה מהגוים ההם, אם תקימהו אצלך יהיה לך למוקש שתעבוד את אלהיהם ותסור מאחרי ה׳ ·

17. כי תאמר בלבבך : se mai pensassi nella tua mente
19. המסות : le prove
אשר הוציאך con cui ti trasse
כן יעשה : il simile farà
20. וגם את הצרעה: ed anche i calabroni — in guisa che perissero quelli che rimanessero e che fossero ascosi alla tua presenza.

וגם את הצרעה: יהושע (כ״ד י״ב) הזכירה ג״כ, אם כן בהכרח נתאמת הדבר אעפ״י שלא נזכר המאורע הזה בפירוש בספור כבוש הארץ, בתנ״ך כי שם כ״ז מקומו על אלה ולי נראה על־אבוד הנאבדים ·

21. לא תערוץ מפניהם: non perderti di coraggio in faccia a loro
22. ונשל — estirperà
מהר וגו׳: prontamente, perchè non ti aumenti contro le bestie selvagge.
23. והמם מהומה גדולה: e li metterà in grande sterminamento.

כפרש״י והם אותם משרש הום כמו מהומה ·

24. לא יתיצב איש: non resisterà persona
25. פסילי : le statue
לא תחמוד : Non ti prenda voglia di pigliare per te l'argento e l'oro che hanno in dosso, perchè tu non ne rimanga preso nel laccio, imperciocchè quelle sono cose abborrite dall'E. tuo Dio.

הם לא הנכר אשר בתבניתם כאמור ביעקב (בראשית ל״ה ג׳ וד׳). תועבת ה׳ אלהיך הוא הכסף והזהב העשוי בצורת ע״ז או על פסל ע״ז.

26. ולא תביא וגו׳: non introdur dunque in casa tua cosa abbominevole, mentre tu diverresti egualmente consacrato alla perdizione; ne abbi anzi quelle cose in abbominio ed in abborrimento imperocchè debbono essere consacrate alla perdizione.

VIII.

ח׳

1. ורביתם : e diverrete numerosi
2. וזכרת את כל הדרך : e ti sovvenga di tutto il viaggio che l'E. tuo Dio ti ha fatto fare — facendoti soffrire delle privazioni, ad oggetto di metterti alle prove — se osserveresti

למען ענתך לנסותך: נ״ל למען הוסר לאלה לנסותך, כי הנסיון הוא הדבר המכוון ולא העינוי. ובענין עומק הדבר יפה כתב הכורם כי מכאן נראה שעכובם במדבר היה לנסיון ולא על חטא המרגלים, ושאמנם אמיתת הענין הוא כי תחלת המחשבה היתה להוליכם במדבר מ׳ שנה אם לא יעמדו בנסיון, אבל אם יעמדו

7

בנסיון יבאם אל הארץ, וזה מסייע מאד לפירושי בענין המרגלים, כי לא היה ענש ושם, אלא כי ה' נסה אותם על ידיהם ורצה שאינם רוצים לבא ל הארץ ועכבם שם עד קום דור אחר, ועיין שם עוד. והנה פירוש הכתוב כי סבת לכתם במדבר היה כי רצה ה' לנסותם הרוצים הם להכנס לארץ ולהיות לאומה בין האומות ונסה אותם בדבר המרגלים, ואחר שלא עמדו בנסיון עכבם שם. אבל ויענך וירעבך הוא ענין אחר, והוא לטעם הודיעך וגו'.

3\. ויענך וירעבך ויאכלך : Ti fece soffrire delle privazioni e la fame indi ti fece mangiare.
כי לא על הלחם לבדו וגו' : che non è solo il pane, ecc. quello che di cui l'uomo può vivere ma che l'uomo può vivere di qualunque cosa gli venga dall'E. Destinatore.

4\. שמלתך לא בלתה מעליך : La tua veste non ti si logorò addosso.
לא בצקה : non incallì

לא חסרת חליפות שמלות עד שתבלה שמלתך על בשרך מבלי להחליף, וכן רגלך לא בצקה מבלי מנעלים, כי ה' זימן לך כל צרכך ([illegible]) ולפי זה תבת מעליך מדויקת, כי לא היה שלא בלו השמלות דרך נס, אבל לא בלו בהיותם על בשרם עד שיצטרכו ללבוש בלואים, והנה מעליך פירושו בהיותה עליך, כמו עורי שחר מעלי, בעודי עלי. בצקה: אין ענינו נפיחה, כי הבצק נקרא קודם שמחמץ (את בצקו טרם יחמץ). והנה ענין מפורש בנחמיה (ט' כ"א) וארבעים שנה כלכלתם במדבר לא חסרו, שלמותיהם לא בלו, ורגליהם לא בצקו, לא אמר שהיה בזה נס, אלא שלא חסרו דבר כי ה' ספק צרכיהם.

5\. וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו : Conoscerai quindi intimamente, che nella guisa che un uomo ammonisce.

6\. ושמרת : Osserverai quindi – seguendo i suoi dettami e prestandogli culto.

7\. כי ה' וגו' : Imp. è per portarti in un felice paese, paese abbondante di rivi d'acqua, di fonti e di profonde sorgenti, che scaturiscono per le valli egualmente che pei monti.

8\. ארץ חטה : paese che produce
ארץ זית : paese che produce olivi abbondanti d'olio.

9\. ארץ אשר לא וגו' : Paese, ove non avrai un vitto scarso, ove non mancherai di nulla, paese di cui le pietre son dure come il ferro e dai cui monti scaverai del rame.

10\. ואכלת ושבעת : Tu godrai abbondantemente

קשות ומוצקות לבנין (ספורנו); אבל אם היו רוב ההרים הרי ברזל היה הקרקע טרשין לא עושה פרי.
וברכת, הוא ~~הזכרה~~ אזהרה לברך את ה' ולהכיר כי הטובה אשר באה לך מאתו היא, וקיום האזהרה הזאת היא השמר לך פן תשכח (מה"ר הלל קנמוני) אמנם לפי הפשט אין זה צווי רק הודעה שכל כך תהיה טובתך והצלחתך עד כי מעצמך תכיר חסד הבורא ותתעורר לברכו, ואח"כ הזכיר שאמרו לבלתי שכוח כי מה היתה זאת להם, כי כן טבע האדם בהתבוננו

מצוה גדולה · הוא מברך את ה׳ . אך אחר ברוך הא״ס הטובה
ה״ה · נעשית לו שביעית, והוא שוכח מצבו הקודם·
11. לבלתי שמור: in guisa di non osservare
12. פן תאכל וגו׳: che abbondantemente godendo e buone
case fabbricando ed abitando
13. ובקרך וגו׳: e i tuoi bestiami grossi e minuti au=
mentandosi ed aquistando tu argento ed oro
in quantità, e tutti i tuoi averi aumen=
tandosi.
14. ורם לבבך ושכחת: tu non insuperbisca e metta
in dimenticanza
15. המוליכך וגו׳: che ti fece viaggiare pel — per luoghi di
serpenti, sarafi e scorpioni, per luoghi aridi
dove non è acqua — dalla rupe di durissimo sasso.
17. ואמרת וגו׳ E tu non pensi internamente: la mia
forza e l'energia del mio braccio mi hanno
preparato questa prosperità.
18. ונתת — לעשות חיל: Tu avrai presente — da prosperare
19. והיה אם שכח תשכח: Che se tu metterai in dimen=
ticanza.
העדות בכם ; vi avverto ora che voi perirete
20. מאביד מפניכם: sta per far perire dalla vostra presenza:
עקב לא תשמעון: in conseguenza di ciò che non ubbi=
direte.

IX.

ט
sino al cielo :בשמים

1. אתה עבר היום: Tu sei ora per passare
2. בני ענקים: Della stirpe degli Anachiti
אשר אתה ידעת: che tu conosci e dei quali tu
hai inteso a dire: chi potrebbe resistere alla stirpe
di ענק.
3. וידעת היום וגו׳: sappi ora che l'E. tuo Dio, quegli
ch'è per precederti, qual fuoco ardente egli è.
4. בהדוף: Quando l'E. ruinerà quei popoli innanzi
a te: pel mio merito — mentre per la reità.

ולא כדברי אע״פ שפנו ה״לו) והוגמות הוא הזאת שמה בגם
פן יאמרו וכו׳ משפטת אותם וגו׳ וגם שנך ונהלתך, וכוונת בזה
שזה תקראנה לי נשי, וה׳ ענה ב׳ (רות א׳ כ״א) אך תאמר אהבתך
ולבך אין אתי (שופטים י״ד ט״ו) מה תתן לי ואנכי הלך ערירי (ברא
ט״ו ג׳) , וכן ברא׳ י״ח י״ג וכו׳; כ״ו ט׳, תהלים ג׳ י״ח)

6. קשה ערף : di dura cervice.
7. את אשר הקצפת: quante volte hai provocato a sde=
gno
ממרים — עם : disubbidienti — verso
8. להשמיד אתכם: a segno di volervi distruggere
9. ואשב בהר: E mi trattenni
10. ועליהם ככל הדברים: sulle quali erano precisamente tutte
le parole

בראשונה: לענין מספר הימים כלבד, שהיו ארבעים.

הפעם בל׳ מקרא אין ענינו הקציף את גרם צער, ע׳ פירוש כתוב פה בנתה״ש.

אולי העגל היה עקרו מטיט וחמר שגבלו בצורת עגל וציפוהו בזהב וחפוהו זהב. והנה משה שרף את העגל באש להתיך מעליו הזהב, ואח״כ כתת את החרס אשר בתוכו (אקזל). טחון: נ״ל לא טחינה ממש אך כתיתה דקה, כענין טחינה, ולפיכך מלת טחון דבוקה בטעם עם ואכות.

מפרשת כי תשא אין נראה, כלל שהיה משה בהר מ׳ יום שלש פעמים או שתים וכאן נזכר שהיה בהר ג׳ פעמים, מ׳ יום לקבל הלוחות הראשונות והשני ועוד נזכר שהיה מ׳ יום בתפלה ובתענית. ואני אומר כדברי ראב״ע שלא התענה משה אלא פ׳ יום, כי לא יתכן שמ׳ יום של תפלה יהיו הם הם ימי קבלת לוחות שניות, כי כשאמר לו פסל לך וגו׳ ועלה אלי ההרה כבר מחל להם ולא היה בדעתו לבלותם שאם יכלם מה מקום ללוחות האחרון? אכן ארבעים יום של קבלת לוחות שניות לא היו לתפלה. ע״כ נ״ל כי משה ישב כדברי רז״ל ק״ך יום בלא אכילה ושתיה, אבל הארבעים לא היו על ההר אלא באהלו, והם הימים שנאמר עליהם ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה, ושם התענה להתפלל על ישראל, ובלא ספק שהיה אוכל בערב, וענין זה לא נזכר בס׳ שמות מפני שלא היה דבר מפורסם לכל, כי לא ידעו מה משה עושה בתוך אהלו, וכאן משה מודיעם הענין להגיד להם עוצם חטאתם, כי כל כך הוצרך להתפלל ולהתענות כדי לכפר עליהם זהב. באמרו ואתנפל לפני ה׳ לא אמר בהר — ואתנפל זה (כ״ה) הוא עצמו ואתנפל שלמעלה (י״ח) וחזר וכפל כדי להגיד תפלתו (כ״ו) ולהזכירם כמה טרח להשיב אף ה׳ מעליהם, למען יתרשם הענין בלבבם, ולא יוסיפו לחטוא (נתה״ש).

13. ראיתי את העם: Vedo che questo popolo è un popolo di duro cervice.

14. הרף ממני: Lasciami ch'io li distrugga, e ne perda il nome — e ch'io renda a te.

15. על שתי ידי: avendo sulle due mani

16. וארא והנה חטאתם: E veduto che avevate peccato.

18. ואתנפל לפני: supplicai

על כל חטאתכם: relativamente al grande peccato che avevate commesso recando dispiacere all'E. con fare ciò che spiace agli occhi suoi.

19. להשמיד אתכם: a segno di volervi distrugger.

21. ואכות: e lo pestai minutamente bene, sinchè si minuzzò in polvere.

23. ולא האמנתם לו: e non gli prestaste fede

25. ואתנפל לפני: Io quando supplicai

26. עמך ונחלתך: quel popolo che chiamasti tuo patrimonio

27. זכור ל....: abbi presente

אל תפן אל קשי ... ואל רשעו: Non contemplare la durezza — la sua reità.

28. פן יאמרו הארץ: perchè non si dica nel paese

מבלי יכלת: non potendo

ומשנאתו אותם: e per l'odio ch'egli abbe

29. והם: Mentr'essi sono

X.

1. פסל לך : tagliati
ועשית לך : e fatti altresì

2. ואכתוב : affinchè io scriva
4. כמכתב הראשון את עשרת : una scrittura uguale alla prima, cioè i dieci comandamenti.
5. ויהיו שם : e rimasero ivi

8. לעמוד לפני ה' לשרתו: per stare al servizio dell'E. per esserne il ministro.
9. לא היה ללוי : Non fu assegnato
חלק ונחלה : porzione e beni stabili
ה' הוא נחלתו : Il ministero dell'E. forma il suo patrimonio.
10. ואנכי עמדתי : Io così stetti

11. לך למסע : va per duce
12. מה – שאל מעמך : Che cosa altro chieda Dio da te
13. לטוב לך : perchè tu sia felice
14. הן לה' וגו' : Ecco all'E. tuo Dio appartiene il cielo ed il cielo più alto.
15. רק באבותיך וגו' : Ma l'E. s'attaccò ad amare i tuoi padri e quindi elesse – voi cioè, fra tutti i popoli come accade presentemente.
16. ומלתם את ערלת לבבכם : Spogliate quindi il vostro cuore di quanto lo renda ottuso.
17. אלהי האלהים : Il Dio degli Dei

ארון עץ: הנכון כדברי הרמב"ן בפירוש ראשון שאינו ארון של בצלאל, אלא ארון שנעשה לשעה עד שנעשה המשכן והיה כל עץ ההוא והמכסה, אשר עליו ובשנעשה המשכן גנזוהו, אך שלא צלך שאמרו כי בראשונות לא צוה לעשות ארון כי ידע שישברם ויותר נכון לו' כי בראשונות מתוך חטאם של יש' אחר מתן תורה היה רצון הש"י שמשה את הלוחות לפני העם עד שיעשו המשכן, ואחר שחטאו לא היו כדאי להסתכל בהם, וצוה לתתם בתוך ארון העשוי לצורך השעה.

על שהוקם המשכן
ובני ישראל נסעו וגו': משם נסעו וגו': שני פסוקים אלו לא ידענו מה כוונם בואן לכאן, ודברי רש"י ורמב"ן שהוא להודיע כי אהרן לא מת מיד לא יועילו ולא יצילו, כי יודעים היו ישראל, כי אהרן לא מת רק זה, זמן מועט, ואף אם היה משה רוצה להזכיר זאת למה לו להזכיר המסעות, ולא אמר כי מת על שנת הארבעים? ולדברי האומרים שנוספו אחר זמן לא הרויחנו ואמנם כי לא יובן מה ראה המוסיף להוסיפם. ואם בנבואות לקחו ממקום אחר גם נדע מהיכן נלקחו ואיה מקומם. והאומרים הוסיפו: "ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן. "משם נסעו ויחנו בעציון גבר. משם נסעו במדבר צין היא קדש. משם "נסעו ויחנו בהר ההר. וימת שם אהרן ויקבר שם ויכהן אלעזר בנו תחתיו" להשוות הענין למה שכתוב בפרשת מסעי, ומה ענין כל זה לכאן?.

לקבל הלוחות השניות, כי קודם לכן כבר שמע ה' אלי בהתפללי לבעבור שאכלה, ולא אבה השחיתך.

הסירו ממנו המכסה האוטמו לבלתי הבין.
שאלהים אחרים אשר להם מעלות וכח, כגון השמש והירח, והנה הם

עליון עליהם
בהיות הכל שוים לפניו להיותו עליון על כל.

לא ישא פנים: non usa parzialità
ולא יקח שחד: non riceve corruzione
18. לתת לו לחם ושמלה: per dargli alimento e vestito
19. ואהבתם את הגר: amate anche voi
21. הוא תהלתך: Egli è la tua gloria
22. שמך ה׳ ...... לרב: Ti rendette paragonabile in quantità a

י״א

XI.

1. ואהבת — ושמרת: Amerai quindi e ti serberai costantemente fedele alla sua obbidienza ai suoi
2. וידעתם היום: Voi cui ora dovete essere convinti
perciocchè io non parlo già coi vostri figli i quali
non hanno sperimentata e veduta l'istruzione
che l'E. vostro Dio vi ha data.
4. הציף על פניהם: Della faccia dei quali fece traboccare.
ויאבדם ה׳ עד היום הזה: facendoli così perire l'E. senza risorsa
6. ויקום אשר ברגליהם: esser vivente che avevano dietro le
7. כי עיניכם הרואות: che parlo con voi, i quali co' vostri occhi
10 אשר תזרע את זרעך: dove spargevi la tua semente,
ed irrigavi il suolo col piede, come gli orti da erbaggi
11. והארץ: mente la terra

ברגלך: שהיו משקים המים בידים והולכים ברגליהם ומשקים השדה.

ארץ הרים ובקעות: הארץ הזאת מקבלת המים מן המטר ולא מן הנהר כארץ מצרים, ואפילו היה בה איזה נהר כנילוס לא היה מועיל כי היא ארץ הרים ולא יוכל הנהר לעלות ולהשקות את ההר (תלמידי אברהם מיינדער), ושמא תאמר ובקעות, לא שאין רוב הארץ ההיא מישור (באופן שיועיל הנהר להשקות רוב הארץ) אלא הרים ובין ההרים בקעות.

למטר השמים תשתה מים: riceve l'acqua dalla pioggia del cielo
12. ארץ אשר ה׳ וגו׳: paese, di cui l'E. tuo Dio si prende
cura, sul quale l'E. tiene costantemente gli occhi.
13. והיה אם שמע: Ora, se voi obbidirete ai comandi
ch'io v'impongo in oggi, amando l'E. tuo Dio, e
prestandogli culto.
14. ונתתי וגו׳: Io darò a tempo opportuno la pioggia
necessaria al vostro paese, l'autunnale cioè, e
quella della primavera.
15. ונתתי עשב וגו׳: Fornirò d'erba il tuo campo — e tu
vivrai nell'abbondanza.
16. השמרו לכם פן יפתה לבבכם: Guardatevi bene che la vostra mente non s'illuda.
וסרתם: in guisa che voi deviate
17. וחרה וגו׳: chè lo sdegno dell'E. s'accenderebbe

contro di voi, ed egli riterrebbe il cielo a segno da non piovere e la terra non offrirebbe i suoi prodotti; e voi sparireste in breve tempo.

18. ושמתם – על: Imprimerete quindi su

19. לדבר בם: discorrendone

21. למען ירבו: Così voi e i vostri figli diverrete – finchè durerà il cielo sopra la terra.

22. כי אם שמור – לאהבה: Imperciocchè se accuratamente – amando.

24. לכם יהיה: diverrà vostro

25. פחדכם וגו׳: L'E. vostro Dio vi renderà formidabili e temuti in tutto il paese, ove camminerete.

26. ראה אנכי נותן לפניכם היום: Ecco io vi propongo oggi

27. את הברכה אשר תשמעו: la benedizione da verificarsi nel caso che ubbidirete

28. ללכת אחרי: seguendo

29. ונתת את הברכה על הר גריזים: Caricherai della benedizione il monte Gherisim.

כמו ונתן אותם על ראש השעיר, והנה לא היו לא הלוים ולא השבטים על שני ההרים, ככתוב ביהושע ח׳ ל״ג חציו אל מול הר גריזים וגו׳. והנה היה הארון והלוים באמצע, וששה שבטים מזה לצד הר גריזים וששה מזה לצד הר עיבל, פני הלוים לצד הר גריזים ואמרו והיה אם שמוע תשמעו, והפכו לצד הר עיבל ואמרו והיה אם לא תשמעו, ונבחרו שני ההרים האלה כי הר גריזים הוא מצמיח צמחים והר עיבל הוא סלע קשה בלתי מצמיח, והנה בכל עת שיראו אותם יזכרו הברכה והקללה.

30. אחרי דרך מבוא השמש: seguendo la via dell'occidente. כפירוש ראב״ע ולא כפירוש רש״י שאחרי מוסב למעלה, וזה שלא יתכן לפי דרכי הלשון, גם המעתיקים לא יסבלוהו, ע׳ בה״ע תקפ״ח 97 ...ין, וכיוצא בזה והיו לך ימי שבע שבתות השנים (ויקרא כ״ה ח׳) סוס ורכב עם רב ממך (דברים כ׳ א׳).

אצל זה גלגל שבקרוב בימי יהושע, כי הוא היה קרוב לכניסתם לארץ, וזה היה באמצעה.

מול הגלגל: allato a Ghilgal

XII.

יב

2. אבד תאבדון: Distruggerete tutti quei luoghi, dove le nazioni che conquisterete prestavano culto ai loro Dei: i quali luoghi sono specialmente.

המקומות: הן ההיכלות והמזבחות.

3. ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם: abbrucerete i loro simulacri, e le statue dei loro Dei.

ואבדתם: ne perderete, in somma, il nome di quei luoghi

4. לא תעשון וגו׳: Non usate poi in simil guisa nel prestar culto all'E. vostro Dio.

להקריב בכל מקום.

5. כי אם: Ma voi andrete unicamente a quel luogo, che l'E. vostro Dio sceglierà fra tutte le vostre tribù per fissarvi il suo culto; voi accorrerete al luogo di sua sede.

כמו כתוב: כי אם אל המקום אשר יבחר שמה תבא כי לשכנו תדרשו, טעות גדולה היא ביד De Wette שהאמר כי זו ראיה שנכתב ס׳ דברים אחר בנין בה״מ, ואומר כי נכתבה הפרשה הזאת לאסור הקרבנות חוץ מן הבית ההוא תחת אשר משה התיר להקריב בכל מקום; לא יפה השיב רק כי טעם בכל מקום אשר אזכיר את שמי הוא קודם בנות המשכן; ואיך לא ראה De Wette

כי גם במדבר אסר משה אפי׳ שחיטת חולין חוץ למשכן (ויקרא י״ז), ואיך יתכן שיהיה בדעתו להתיר הזביחה בכל מקום? אבל טעם בכל מקום אשר אזכיר את שמי כלו אמר בכל המקום אשר אשים את שמי, בכל מקום אשר אבחר לשום שמי שם, יהיה זה משכן אחד מקדש, ויהיה המשכן בכל מקום שאדבר שם על פי נביא.

6. נדבותיכם : i vostri volontarj tributi
7. ושמחתם בכל: E godrete voi e le vostre famiglie dei prodotti delle vostre fatiche, in cui l'E. tuo Dio t'avrà benedetto.

כדברי הרמב״ן, כי אעפ״י שהיו מביאים כל בהמה אל המשכן, הנה האכילה והשמחה היתה בכל מקום, ובארץ לא תעשון כן אלא תאכלו הקדשים ותשמחו לפני ה׳.

8. איש כל הישר בעיניו : dove ognuno fa quel che gli aggrada.

10. ועברתם – והניח לכם : Ma quando avrete passato – ed egli vi avrà messi in quiete.
11. לשכן שמו שם : fissare la sede del suo culto
וכל מבחר : e qualunque prescelta cosa di cui vorrete far voto all'E.
12. חלק ונחלה : porzione nei beni stabili
13. אשר תראה : che a te sembrasse opportuno
15. רק בכל אות נפשך : Però ad ogni tua voglia potrai –
הטמא וגו׳ : l'impuro egualmente che il puro potrà mangiarne, come mangiasi il capriolo ed il cervio.
19. כל ימיך : sinchè tu duri
20. כי ירחיב : Quando allargherà il tuo confine e tu dica: vorrei mangiar carne prendendoti desiderio di mangiar carne, ad ogni tua voglia potrai.

כבר אמר למעלה (פסוק ט״ו) שאחר שעברו את הירדן יאכלו חולין בכל מקום שירצו וכאן חזר וכפל העניין כדי לחזק את לבם שהוא עתיד להרחיב את גבולם ולתת להם נחלה, לא לבד כשיעור ההכרח, אלא די והותר, והוא אומר להם: הנה אין לכם לדאוג ולאמר כשיהיה גבולנו רחב לא יהיה אפשר לנו לשחוט וללכת כל בהמה בירושלים, כי אמנם גם כשירחיב ה׳ את גבולך בכל אות נפשך תאכל בשר וגו׳ וכו׳.
בכל אות נפשך תאכל בשר; ולא יהיה מרחק המקדש מעכב על ידך כאשר צויתך, כמו שצויתך שתשחט כן במדבר שתשחט ותוציא הדם והחלב, כן תעשה, אך בהפרש שזה תעשה בשעריך, וע״כ כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו, כי אין כאן קדושת הזבח.
אחר שלא היו צריכים לזרוק הדם על המזבח, היה קרוב שיאמינו שהתורה אין לאכלו, ע״כ סמך כאן איסור אכילתו, והנה באמרו בטעם איסורו כי הוא הנפש, נראה שהלמוד כי עיקר איסורו שלא ישתוהו בעודו חם ונוטף מן החי, כי זה מעשה אכזריות גדולה. ועדיין יש עמים השותים דם אויביהם, וזה מה שהתכוונה התורה להרחיק בעשרה אכילת הנפש כלו׳ דם שיש בו כנפת חיות, ולהוסיף הרחקה לא אמרה לא תשתה אותו, רק לא תאכלנו, אפי׳ לאחר שנקרש.

23. רק חזק לבלתי – הוא הנפש ולא – Però sii fermo di non – è la vita e non devi.

26. רק קדשיך : Però le cose tue consacrate
27. הבשר והדם על׳ : mettendone la carne ed il sangue su...

וגם זבחיך : ed il sangue delle altre tue vittime

28. שמור ושמעת : Eseguisci accuratamente

הטוב והישר בעיני : quel che piace ed è approvato

29. יכרית – מפניך : avrà sterminati d'innanzi a te

30. פן תנקש אחריהם : che tu non rimanga allac-ciato a seguirli.

הנכון כדברי רד"ק תנקש כמו תוקש, וכן וינקשו מבקשי נפשי
וכן ולמה אתה ~~את~~ מתנקש בנפשי ~~להמיתני~~ להמיתני (ש"א כ"ח ט')

ופן תדרוש : e che tu t'informi dei loro Dei, con dire :
voglio sapere come prestan culto – per fare.

ואעשה כן גם אני לאלהים .

31. כי כל תועבת ה' : che ogni cosa che l'E. detesta
ed odia han praticato in onore ai loro Dei.

XIII.

י"ג

1 א' את כל הדבר וגו' לא תוסף עליו : בעשותך מצוה לכבוד ה' אל
תוסף דבר מדעתך בחשבך שיהיה לרצון לפני הא', כי לא מחשבותיך
מחשבותיו ; כגון לא התירה התורה על המזבח רק שור כשב
ועז תור ויונה, ואם נוסיף להתיר גם הצבי והאיל אולי יבאו
אחרים ויתירו גם האדם· אבל תוספת מנהגים שאינם
אלא מענין אמצות התורה אין איסור בדבר .

2 e 3. Quando uno fra di te s'alzasse a fare il profeta, o l'uomo da sogni (e ti fissasse una prova od un prodigio e si verificasse), con dire :

לאמר : חוזר למעלה, כי יקום נביא לאמר. אות הוא בהגדת העתידות
שידענו ראיה על נבואתו, ומופת מעשה נסים. אשר לא ידעתם :
הם דברי משה, והטעם אלא נגלית בהם כח אלהי, לא שהם אלהים
אלא ידעתם ולא שמעתם שמועתם

4. לא תשמע – כי מנסה – Non prestar attenzione – vuol tentare.

לא שלא יעשה אות ומופת לקיים השקר, ולא שיהיה אות בלא
פעולת הא' אבל הוא מנסה ע"י שמים לנביא השקר שיצליח בכזביו.
והנה גלוי וידוע לפני המקום שלא יתכן לשום אדם לעשות אותות
ומופתים אמיתיים בזולת אלהותו ית', אבל גלוי וידוע לפניו ג"כ
כי יתכן לרשעים להתעות את העם בדברים מזוייפים, לכן הקלים
לתכן המעות שיוכל להחזיק מהם

6. דבר סרה על : ha detto una menzogna ~~sotto~~ contro

כמו לענות בו סרה, כי סרה דברת על ה' (ירמיה כ"ח ט"ז) כי סרה דבר
על ה' (שם כ"ט ל"ב) דבר עשק וסרה (ישעיה נ"ט י"ג) הסרה והשקר שדבר
הוא שיש שם מוצא אחר שראוי לעבדו, בלתי ה' לבדו·

להדיחך מן : onde farti traviare lungi da

ובערת הרע מקרבך : torrai di mezzo a te il malvagio.

7. כי יסיתך – בסתר : Quando ti seducesse secretamente

כי יסיתך אחיך וגו' : לא רצתה התורה להזכיר שיהיה האב מסית את בנו.

רעך אשר כנפשך : il tuo amico caro a te come la persona tua.

9. לא תאבה וגו' : Non aderire a lui, nè dargli ascolto; non sentir pietà di lui, non risparmiarlo e non celarlo.

10. ידך תהיה בו : Tu stesso sarai il primo a muover la mano contro lui, per farlo morire indi tutto il popolo.

11. וסקלתו : lo lapiderai, sinchè muoja

כי בקש : Imperciocchè ha tentato

12. וישמעו וגו' : ciò udendo temeranno, e non seguiranno a commettere sì rea azione in mezzo a te

13. כי תשמע באחת: Quando tu sentissi a dire che in una.

בליעל: כמלת מגזר׳ ונקד׳ כמו בלי יעל שאין בו דבר טוב, ואין להפ״ב כי בליעל איננו כדבר לא מועיל אבל מזיק ג״כ, כי אמנם כן דרך להו״ק לומר לא חכם לא על מי שאין בו חכמה, אבל על מי שהוא כסיל (עם נבל ולא חכם) וכן יתיצב על דרך לא טוב.

15. ודרשת = Tu indagherai, esaminerai — ed allora se la cosa è vera e certa, che fu cioè fatta —

17. ושרפת — כליל = abbrucerai totalmente
והיתה תל עולם: e resti in perpetuo un cumulo di pietre
18. ולא ידבק: Non far poi che alcuna di quelle cose consacrate alla distruzione ti s'attacchi alle mani; affinchè l'E. si calmi dell'accesso suo sdegno, ti conceda la misericordia ed usando con te clemenza ti renda numeroso.

XIV.

1. לא תתגודדו: Non vi fate dei tagli nè vi pelate tra gli occhi in occasione di qualche morto.

י"ד

תתגודדו: מל׳ גדוד בענין תֶּלֶם, תלמיה רוה נחת גדודיה, והנה ל׳ התגודדות far solchi, incisioni sulla carne

בנים אתם: רצו כי אלהים הוא לכם כאב ואתם לו כבנים, ואיננו כאלהי העמים שהיו עובדיהם סבורים להשיב חמתם ע״י הסגופים שעשו בבשרם, ע״כ היו מתגודדים בחרבות וברמחים למצוא חן בעיניהם, ואולי במות להם מת היו ג״כ מתגודדים בחשבם כי אלהים בזעם, וע״י הסגופים ישיבו אחור חמתם ~~מהשיב~~ מהשחית, אבל אתם בנים לאלהיכם, ואיננו חפץ ברעתכם אף במותכם.

4. זאת הבהמה: Questi sono gli animali quadrupedi che potete mangiare: il bue, l'agnello, la capra.

שור שה כשבים ושה עזים: בקר הוא שם כולל המין (bestiame bovino) שור מורה איש אחד ממין הבקר, זכר או נקבה (individuo bovino) והוא נחלק לעגל ועגלה בהם קטנים, ופר ופרה בהם גדולים. צאן הוא שם כולל (bestiame minuto) והוא כולל שני מינים (specie pecorina e specie caprina), ~~ind~~ ואיש א׳ מן הצאן נקרא שה (individuo del bestiame minuto) בין מן הכשבים בין מן העזים בין זכר בין נקבה, והם נחלקים לכבש ועז. מין הכשבים נקרא כבש וכבשה בהם קטנים (agnello, agnella) ואיל ורחל בהם גדולים (בראשית ל״ב מ׳ רחלים מאתים ואילים עשרים) וכבש וכבשה בין גדולים בין קטנים (לפיכך אומרים תמיד כבשים בני שנה, ולא גם פעם אחת כשבים. מין העזים, נקרא גדי וגדיה בהם קטנים, תיש ועז בהם גדולים (עזים מאתים ותישים עשרים שם) ושעיר ושעירה בין גדולים בין קטנים.

5. א.צ.: Il cervio, la gazzella (Antilope Dorcas), la gazzella rossa, il capriolo, il דישן, il bufalo e la giraffa.
6. וכל בהמה מפרסת פרסה וגו׳ In somma ogni animale tra i quadrupedi ch'è fornito d'unghione fornito di divisione di due unghioni e che ha ruminazione, potete mangiare.

פרסה: מן הלא פרס לרעב לחמך, והעד הפסוק שאחריו; והוסיף שוסעת שסע לומר שתהיה הפרסה לשנים.

9. מכל אשר במים: fra tutti gli animali che vivono nell'acqua
12. הנשר וגו׳ l'aquila, l'ossifraga e la valeria

13. והראה וגו׳: Il nibbio, lo smeriglio, e il דיה colle sue varietà

15. ואת בת היענה: Lo struzzo il falcone il gufo e lo sparviero

16. את הכוס: Il pellicano il gufo ed il cigno

17. והקאת וגו׳: Il cuculo l'avoltojo ed il mergo

18. והחסידה וגו׳: La cicogna, il pappagallo – l'upupa e il pipistrello.

19. שרץ העוף: rettile volatile

21. נבלה: animale morto da sè

22. עשר תעשר: Leverai la decima di tutto il prodotto della tua seminazione, di quello cioè che ti crescerà in campagna d'anno in anno.

היוצא השדה: מה שיוצא וצומח בשדה.

23. למען תלמד: affinchè ti abitui a temere – costantemente

25. ונתת בכסף וצרת הכסף בידך: La metterai in denaro e porterai il denaro con te.

וצרת: כן דרך הלשון לומר על נשיאת הכסף, על שם צרור הכסף.

26. ונתת הכסף בכל אשר: Ed impiegherai il denaro in ogni cosa che.

28. מקצה שלש שנים תוציא: In capo ogni tre anni metterai fuori

תבואתך בשנה ההיא והנחת: della tua raccolta, in quell'anno medesimo e la deporrai

מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא: בשנה ההיא אינו חוזר ל תבואתך אלא בשנה ההיא (וכן דעת בה״ע), כלו׳ מקצה שלש שנים בשנה ההיא בעצמה תוציא את כל מעשר תבואתך והנחת בשעריך ולפי הפשט הוא המאמר ממעשר שני שלא הספיק לאכלו בירושלים יבערנו בכל שנה שלישית בתתו אותו ללוי וללוי שאין לו תורה, על ג׳ שנים שיאכלוהו הוא עצמו בירושלים ומה שנשאר בשנה השלישית יצטרך לבערו ולא יתחזק עוד. וזה טעם שמיבות והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו, כי אעפ״י שמצוה לאכול מעשר שני בירושלים אין רע שישאיר ממנו להאכיל ללוי שבעירו עם שאר העניים, ועי׳ בפרשת כי תבא כ״ו י״ב.

XV.

טו

1. שמטה: remissione

2. וזה דבר: Consisterà in ciò la remissione che ogni creditore lascerà l'esazione di quanto avrà da avere dal suo prossimo; non astringerà al pagamento.

4. אפס: Ciò però nel solo caso

שמוט כל בעל משה ידו: הנכון כפירש״י שכל בעל משה ישמוט ידו כמו תשמט ידך, תנח מלגבות, ובעל משה הוא מי שיש לו משאת מאומה בחברו, כלו׳ שנושה ברעהו: כל בעל משה אשר ישה ברעהו ישמוט ידו, ולפי זה ראוי לקרוא שמוט כל־בעל משה ידו

זה שתלוה לגוי: לא תנשה רק כשלא יהיה בך אביון אתה מצווה לתת לו אעפ״י שהשמטה משמטת לו ולא לנכרי (אקז״ל). ובתלמוד אמרו מציעא ל׳) אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לשל כל אדם, הרי שגם הם פירשו מלת אפס על הדרך הזה, לא תלוה לאחרים כי כשלא יהיה בך אביון אז שהם ישיבו המעין עד הקצה האחרון, ואמרו כמו שבני שונו קודמים לשאר שום עניים, כך שלנו קודם לשל בני שונו, וכמו שאמרו במקום אחר עניך ועניי עירך, עניי עירך קודמים, עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמים

6. והעבטת: e tu potrai dare in pegno

7. לא תאמץ: non indurire

לא תקפץ: tener chiuso

פתח: aperto

8. די מחסורו וגו׳: quanto occorre al bisogno in cui si trova

9 · פן יהיה וגו׳: che tu non mostri in cuore il malvagio pensiare

ורעה עינך ...: in guisa che tu divenga avaro verso

10 · ולא ירע לבבך: e non ti dolga il cuore

11 · כי לא יחדל וגו׳: Imperciocchè non possono mancar bisognosi nel paese.

פתח תפתח את ידך: Sii largo

12 · כי ימכר לך: Quando ti si venda

ועבדך: ti servirà

תשלחנו חפשי מעמך: lo lascerai andar da te libero

13 · לא תשלחנו ריקם: non lo lascerai partire a mani vuote.

14 · העניק תעניק לו: Gli farai donativi

אשר ברכך: di quel che

16 · והיה כי יאמר: Ora, se egli ti dicesse: Non voglio uscire di presso di te

כי טוב לו עמך: trovandosi bene standosi con te

17 · ונתת באזנו: e l'applicherai al tuo orecchio

ואף לאמתך תעשה כן: Anche la tua serva tratterai così.

לא לרציעה כי כבר אמר במקום אחר שהוא חייב ליעדה או תצא אפי׳ בתוך שש, והנה אחר שעבדה שש שנים אין שלא ראויה להשאר, ולא תועיל הרציעה אחר שירצנו שאם שלא לה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף.

18 · כי משנה: Imperciocchè il doppio della servitù che avresti avuto pagando un mercenario che t'ha servito per sei anni, così l'E. tuo Dio ti benedirà.

כי משנה שכר שכיר: אמר רשב״ם כי אין כשות להשכיר עצמו יותר משלש שנים, ויפה השיב ר״שבם כי זה הבל כי שלש שנים כשני שכיר אין ענינו רק שנים מחשמות; וגם פירוש רשב״ם לא יתכן כי הכתוב אומר בשלחך אותו לא בהעניקך אותו, ועוד אין להענקה שעור, ואיך יאמר שנתן לו שכר כפול מפני שהעניקהו? גם דברי רד״ק ור״י עראמה הקרובים לדברי רש״י, שהשכיר נשכר ליום או ללילה, והעבד הוא משמש בכל רגע תחת ממשלתך, לא יתכנו, כי ה״ל משנה עבודת שכיר לא שכר שכיר; ונכון לדעתי לא יקשה בעיניך בשלחך אותו חפשי מעמך, כי אתה אם באת לשכור שכיר היית מוכרח לשלם לו כפלים כי כן דרך השכירים, כי צריכים הם להביא טרף לביתם, והמוכר עצמו לעבד מסתמא אין עליו משא אשה ובנים, והנה אעפ״י שתשלחנו ככר הרוחת הרבה, זה מה שנראה לי בפירוש הענין; אמנם בפירוש המלות אולי שעור הכתוב עבדך שש שנים משנה וכפלים ממה שהיית נעבד אם היית שוכר שכיר, ולדעת יה״ף שעור המלות כך הוא: עבד אותך כשכיר במשנה שכר, כמו שיעבוד שכיר אם יתן לו כפלים במה שנתת לי.

19 · לא תעבוד בבכור: Non farai lavorare

21 · פסח או עור כל מום רע: quello p.e. d'esser zoppo, o cieco, o qualunque altro deforme difetto.

מום שהוא רע לעינים.

XVI.

1 · שמור את חדש האביב: osserva il mese della prima maturazione.

2 · וזבחת פסח: scannerai il sacrifizio pasquale

לפי הפשט פסח מצרים לא היה רק מן הצאן, ולא היה נאכל רק צלי, הכל בעבור החפזון, ופסח דורות היה צאן או בקר, והיה מותר לבשלו

במ״ס כי לא היה פס מבונן; ולעפ״ר נהגו קדמונינו להוסיף זכר
ליציאת מצרים, ולהביאן חוץ הבצק בלבד ולצדותו צלי, זכר לפסח
מצרים.

3. לחם עני: pane miserabile

ששת ימים תאכל עליו מצות: עקר החג הוא לילה ראשון שהוא
ליל יציאת מצרים, ובו מקריבים הפסח, ועמו אוכלים מצות
ואכילת המצות משבעת ז׳ ימים אך היא תמיד בשבת הפסח ורגלין
וכן בתרגום המיוחס לשמ״ה.

4. ולא יראה: E non si vegga presso di te fermento in
tutto il tuo recinto — e non rimanga della
carne che avrai scannato nella sera, cioè nel primo giorno.

בערב ביום הראשון: בערב אל יום הראשון, בערב י״ד בהכנסת
יום ט״ו שהוא ראשון לחג, וכן ביום הראשון תשביתו שבאת יום
ט״ו יהיה החמץ מושבת (נתה״ב) ביום הראשון דבק עם בערב, כן
הוא לפי הטעמים, וכן נכון אם כ״ה היה כתוב ליום הראשון כמו שכתב
בבקר. אם היה אומר עד עת צאתך היה קשה, אבל מועד צאתך אינו
עת צאתך, כי מעולם לא מצאנו מועד על זמן עשיית דבר או על
זמן היות דבר, אלא על זמן מיועד תחלה, והנה זמן בוא השמש
יהיה הזמן שהיו מוערים ומכינים עצמם לצאת, כי אז התחילו
לאכול אכילת הפסח.

8. עצרת: di fare religiosa adunanza

9. מהחל חרמש בקמה: Dacchè si comincerà a metter
la falce nella biada.

10. מסת נדבת ידך אשר תתן: offerendo quelli spontanei
voti.

מסת: מנחת היא ביד המוסרים על פי לשון ארמית מסתיה, כי פה
הת״ם פרש אין התיב דבר, ולשון הלגה מורה כי השרש נסה, והוא
במקום נשא, והוא כלי תרומה, וכמו וישא משאת, וגם אם מהגזרה
הזאת, ואין בזה שום חשש כמו שחשב הרשב״ם.

13. באספך: ritirando le tue rendite

אך שמח: onninamente lieto

16. ולא יראה את פני ה׳ ריקם: Nè si comparirà innanzi
all'E.o a mani vuote.

17. א״ש כמתנת ידו: Darà ciascuno secondo che com-
portano le sue facoltà.

18. ושטרים תתן לך: ti costituerai

אין ספק כי השוטרים אינם אלא בד״ר הרודים במצ״ל, כי במצרים
הרודים במצ״ל היו נקראים נוגשים, והשוטרים היו ממונים ולא מכים,
ולמעלה (א׳ ט״ו) אמר ואקח את ראשי שבטיכם ושוטרכם אנשים
חכמים וידועים ואתן אותם ראשים עליכם וגו׳ ושוטרים, ובד״ה (ב׳ י״ט י״א)
והנה אמריה הכהן הראש עליכם הנגיד וגו׳ ושוטרים הלוים לפניכם
וביהושע (ח׳ ל״ג) וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו והנה השופטים היו
דנים בתוך בין אדם לחברו או בשום ענין של איש אחד, והשוטרים
היו משגיחים על שלום המדינה וגוזרים גזרות והנהגות
על העם
אולי שהשופטים והשוטרים היו מאותו שבט, לבלתי יקשה בעיני העם
להיות תחת אנשים משבט אחר.

לשבטיך: delle rispettive tribù

ושפטו את העם: e questi giudicheranno il popolo d'una giusta giudicatura.

19. לא תטה: Non ritorcere la giustizia, non usar parzialità e non ricever dono

ויסלף דברי צדיקים : e fa giudicare dolose le parole degl'innocenti.

כמו עיני ה' נצרו דעת ויסלף דברי בוגד (משלי כב י״ב) .

20 · צדק צדק תרדוף : il giusto il giusto segui

לא תטע לך אשרה כל עץ : Non erigerti statua, nè alcuna figura di legno.

XVII.

י״ז

1 · כל דבר רע : alcuna cosa deforme

2 · לעבור בריתו : contravvenendo alla sua alleanza

3 · וילך ויעבד אלהים אחרים : e fosse passato a prestar culto

אשר לא צויתי : cosa contraria ai miei comandamenti

כדרך צחות קצר ענינו ההפך מן הכוונה .

4 · והוגד לך וגו' : ciò venendoti rapportato, tu l'ascolte-rai; e trovando vera e certa tal cosa.

5 · והוצאת את שעריך : Traducrai ai tuoi tribunali

קוהב גר פט ב , ועיין למטה י״ט י״ב .

6 · על פי : dietro la deposizione di

לא אלה , כרמבם שאלה לחפש אחר רוב עדים ולא נאמר ומצאתו שנים ולא לנו .

יומת המת : uno potrà esser fatto morire

יומת המת , כמו כי יפול הנופל ממנו , ושמע השומע , אשר יהיה ובמוע קשה ביום שמעו , וביום פקדי ופקדתי .

7 · יד העדים : Gli stessi testimonii saranno i primi a muover la mano contro di lui per farlo morire, indi tutto il popolo: così toglierai di mezzo a te il delitto.

עיין למטה י״ט י״ג .

8 · כי יפלא : Quando una causa ti riescisse difficile a decidere, a decidere per la varia natura d'un omicidio, d'un diritto, d'una lesione cor-porale; insomma qualsisia oggetto di litigio che abbia luogo nelle tue città:

קוהב גר נתיב כ״ב . ובין נגע לנגע את שרצה המזכיר לנגעים לפי רעבם , אלא נמצא נגע לא היה עצמו , אלא כי בן משנה נגע וקלון ימצא (משלי ו') ואינו לא פצע וחבורה .

9 · ובאת והגידו לך וגו' : e li consulterai ed essi ti da-ranno la decisione della contesa.

ואל השופט אשר יהיה בימים ההם : פרוש אצל מי שיהיה בזמן , בין אם יהיו כהן או שיהיה שופט ולא כהן .

10 · ועשית על פי הדבר : Farai secondo la decisione

11 · על פי התורה : secondo l'istruzione che ti daran-no e la decisione che pronunzieranno farai

non ti scostare.

ימין ושמאל : Dall'una, o dall'altra parte.

12 · והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע : Quegli poi che usasse la tracotanza di non ubbidire

לשרת שם את ה' : in qualità di ministro dell'E.

13 · ישמעו וגו' : ciò udendo temeranno, nè più use-ranno tracotanza.

14 · כי תבא – ואמרת ואשימה עלי מלך : Quando entrato che tu sarai – tu dica: vorrei costituirmi un.

נראה : שלא היה בימים ההם מלך ולא ירש עצר מאב לבן , והנה אחרי שהתנחלו בארץ ויהיה כל א' תחת גפנו ותחת תאנתו , יתפרד קשר האומה , וכל משפחה וכל שבט יתן לבו לאחוזת נחלתו ולא יתנו לב על הכלל , כמו שהיה בימי השופטים , עכ״ב קרוב הדבר שיבינו משכילי העם כי צריך להם לעמוד בשופט נבחר (elettivo) כי אולי לא יסכימו השבטים כולם בדבר , ומהעדר ההסכמה יבחרו בלא שופט , או תהיה מלחמה בין השבטים , אולך ישמעו ל השופט , עכ״ב יאמרו ראוי לנו

שמים עלינו מלך קבוע במשפחה אחת, וזה נעשה בכל הגוים אשר
סביבותי שיש להם משפחת מלכים. והנה התורה לא תתעב זאת
מלך, אבל מצוה היא כדברי רז"ל כשירצו עצמם צריכים לכך; ואעפ"כ
אולי חטאו בימי שמואל, כי אחר שיבוא כמה דורות בלי מלך, לא היה
הצורך הוא המביאם לשאול להם מלך אבל תאות הכבוד המדומה,
וקם מפני שבניו של שמואל לא הלכו בדרכיו, הנה היה להם לומר תנה
לנו שופט במקומו, כי גם המלך אשר יתן להם מי יאמר שיהיו כל
צאצאיו כמוהו? והנה זה ענין כי תאמר ואמרו כי אותי מאסו, אין המיאוס
מחמת רוע הנהגתך, אבל הם מואסים בהנהגה אשר על פי ה', אשר
כל תכליתה הצלחת האומה, ולא תפנה אל רהבים וכבוד שוא, ודומיהן
חפצים. והגביר ר' גבריאל צבי טריאסטי הביא סיוע לדבר
ואמר כי שמואל שהבין כוונתם שאמר להם משפט המלך, להודיעם איך
יכבד עליהם משא הכבוד המדומה ההוא, והם לא אמרו אם כן לא נחפוץ
במלך, אבל אמרו כי מלך ימלוך עלינו, הודו בכל מה שאמר להם,
כי זה היה כוונם — והנה מלך בכל הגוים אשר סביבותי, אין
ענינו שום מלך מאב לבן, אבל והיינו ככל הגוים זה מורה הלעגה
ובקשת הכבוד המדומה ולא הטוב האמיתי:
הנכון כפירוש יש"ר שזכרה מורה גם על זמן שלא היה בישראל נביא שיבחר
להם על פי ה', כי אז יבחרו מי שירצו, רק לא איש נכרי.
ולא ישיב את העם מצרימה, לא תוסיפון לשוב אין זו מצוה, כי לא נמצאה
בתורה שום דרך בשורה „לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם", אבל
רע היה בעיני ה' שחוזק הסוסים יקרב ישראל אל מצרים, ושאם המלך
לכרות ברית עם מלך במצרים, וילמדו העם ממעשיהם; ולא אמר
בפירוש לא תכרות להם ברית, בעבור כי גר היית בארצו, וגם
אמר רבוי הסוסים לבלתי יבטח בהם המלך, כי אמנם לא הרבה
ויגולו בארץ שהיא ארץ הרים.
לא יסור לבו: וסרת טעם, אשר ממנה השכל.
כראב"ע שלא יכביד עולו על עמו, וגם שלא ילמדו העם ממנו לבקש הזהב
ולרדוף אחר העושר, כי בזה תשחת האברים.

15. שום תשים עליך מלך: Si costituirai un re

16. רק לא ירבה לו סוסים וגו': Però non tenga gran numero di cavalli, in guisa che non abbia a far tornare — mentre l'E.

17. ולא ירבה לו וגו': Nè tenga gran numero di mogli, per: che non perda la mente; nè tenga argento ed oro in gran quantità.

18. והיה כשבתו - את משנה - על ספר מלפני -: Ora poichè siederà — una copia — dietro un esemplare che prenderà dai.

19. והיתה עמו - למען ילמד: La terra presso di sè — affinchè l'abitui

20. לבלתי רום וגו': In guisa che non insuperbisca contro i suoi fratelli — così durerà lungamente.

יח

XVIII.

ונחלתו: הנחלה הבאה אלתו, ע"ד הנה נחלת ה' בנים, זה חלק אלוה ממעל
ונחלת שדי ממרומים, וכן הוא אומר במקום אחר, אני חלקך ונחלתך.

1. לא יהיה לכהנים וגו': I sacerdoti leviti, tutta cioè della tribù di Levi non avranno — ma godranno le vittime dell'E. ed il patrimonio —.

2. ה' הוא נחלתו: Il ministero dell'E. forma il suo patrimonio

3. משפט הכהנים מאת: il diritto che i sacerdoti percepiranno da
מאת זבחי הזבח: da chi scanna un animale
ונתן — הזרוע הלחיים והקבה: egli cioè darà — un braccio, le — חלק את הגוף לשלשה חלקים, הראש הקרב והאיברים, ומשלשתן תנתן

מתנה לכהן: guance ed il ventricolo.

5. לשרת בשם: ed amministrare il culto di

6. מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם: da qualsiasi città d'Israel dove faccia dimora.

בכל אות נפשו: ogni qualvolta gli piacerà

ובא בכל אות נפשו ושרת בשם ה׳ אלהיו חלק כחלק יאכלו, לא דברה תורה כלל בענין המשמרות שתקנו בימי דוד, וזה ראיה נגד האומרים שנכתב ס׳ דברים אחר בנין הבית.

8. חלק כחלק: Mangeranno a parti uguali: spetterà solamente ai capi la divisione di ciò che venisse venduto.

לבד ממכריו על האבות: לדברי רש״י שפירש לבד מן הקרבנות שיתן לו איש מכרו להקריב, שיהיו לו לבדו אין ענין למלות על האבות, גם לדברי ראב״ע אין טעם לה, והי״ל ממכרו מנחלת אבותיו; אמנם דברי רש״י אין להם ענין עם פשט הכתוב, כי לא דבר במשמרות. ואולי פירוש הכתוב: כי מה שיאכלו יהיו חלק כחלק, אבל אם היו הזבחים מרובים שלא יספיקו לאכלם ביום או בשני ימים וימכרו את הותר לכהנים אחרים, מוטל על האבות ושרי הכהנים לחלק בין הכהנים כסף הממכרים ההם, לא חלק כחלק אלא כפי מה שיראה להם לפי ערך כל אחד ואחד לפי תכונתו ומעלתו.

9. לא תלמד לעשות כ— Non abituarti ad imitare

10. מעביר בנו ובתו וגו׳: alcuno che faccia perire suo figlio e sua figlia per le fiamme; nè alcun belomante nè augure nè aruspice, nè stregone.

מעביר בקש: כמו בלהב יעבירו, ל׳ מיתה
קוסם: מנחש בזריקת חצים בל׳ ערבי ובל׳ יוני belomante

11 וחבר: Nè incantatore, nè alcuno che interroghi o che consulti i morti.

13. תמים תהיה עם: sii intemerato verso

בלא מום) שאם תפנה ל מעוננים ול קוסמים, גם אם לא תעבוד את ה׳ תהיה לפניו כבעל מום

14. אל מעוננים וגו׳: Ubbidiscono agli auguri ed agl'indovini ma a te ben altro destino è dato.

לא כן נתן לך ה׳ אלהיך, נתן חלקך בגורל הרבה מחלקם.

16. לא אוסף — ולא אמות: ch'io non prosegua — altrimenti morrei.

17. היטיבו אשר דברו: hanno parlato bene

19. אנכי אדרוש מעמו: Io esigerò conto da lui

20. אשר יזיד: che osasse

21. איכה נדע: Come potremo conoscere che una parola non sia dell'E.?

22. אשר — הנביא: Quando — un profeta

ולא יהיה הדבר וגו׳: e la cosa non si verifichi e non succeda — il profeta l'ha audacemente inventata.

י״ט

XIX.

3: תכין לך וגו׳: Le riescirai in guisa, che l'andare ad esse riescati agevole, facendo sì ch'esse dividano ciò fra l'estensione del tuo paese.

4. וזה דבר הרוצח: Queste poi saranno le condizioni dell'omicida che ritirandosi là sarà salvo: quand'egli abbia — inavvedutamente.

5. ואשר יבא וגו׳: o quando fosse entrato — e dopo aver

avventato la mano colla scure — il ferro si fosse spiccato dal manico, ed avesse colpito — un tale ritirandosi:

6. פן ירדף וגו׳: acciocchè non avvenga, che il prossimo congiunto vindice del sangue, insegua l'omicida avendo il cuore infiammato, e raggiungendolo (ove il viaggio fosse lungo) lo tolga di vita; mentre quegli non è reo di morte —

10. ולא ישפך וגו׳: In guisa che non abbia a versarsi il sangue dell'innocente — ciocchè si caricherebbe della colpa dell'omicidio.

11. וקם לו: ed insidiatolo, l'assalisse e lo ferisse mortalmente, sicchè ne morisse; incidi—

ושלחו זקני עירו, מכאן שאין רשות לגואל הדם להוציאו משער מקלטו אך להמיתו שם (כדברי רש״י על שגגתו בו), גם ראיה שדנים את הקדם שלא בפניו, כי לא אמר ולקחו אותו ושפטו אותו, וזה שכתוב ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט, הוא שאין גומרים דינו שלא בפניו אחר שמיעת טענותיו, אבל מקבלים את העדים, ואם יש ממש בדבריהם מביאים הנאשם לבד ושומעים דבריו, וכן במעלה ודרשת וחקרת ושאלת היטב, ואח״כ והוצאת את הנאשם ו שצריך לתרגם בזה דינך

13. לא תחוס וגו׳: Non averne pietà; ma togli da Israele la colpa dello spargimento del sangue dell'innocente, e tu sarai felice.

14. לא תסיג: Non rimovere

אשר גבלו ראשונים: collocato dagli antichi:

15. לא יקום עד אחד: Non sarà valido — contro d'un uomo, relativamente a qualsiasi delitto, o mancanza che possa commettere; ci vorrà la deposizione di due o tre testimonii per provare una cosa.

לא יקום עד אחד לכל עון כלו׳ בדיני קנסות, אבל יקום בדיני ממונות כי בהתחברו עם בעל הריב הרי הם ב׳, והנה כי יקום עד אחד בקום הוא בדיני ממונות (שני האנשים אשר להם הריב) אמנם רק עדים זוממים נוהג גם בדיני קנסות, ולפיכך אמר נפש בנפש (ירושלמי ז״ל).

16. כי יקום וגו׳: Quando sorgesse un falso testimonio contro taluno attestando contro di lui una menzogna.

18. והנה עד שקר העד: e trovato che il testimonio è falso e che una bugia ha attestato.

19. ובערת הרע מקרבך: Così toglierai il delitto di mezzo a te.

אין זו מיתה, כי לא כל עד זומם במיתה, אך עניינו תבער החטאת בהענשך החוטא, שאל״כ תהיה החטאת בגדל, וכלם יהיו נענשים עליה, וזה ענין אם לבל ובערת הרע, שעשה העון, וכן ובערת דם נקי הוא דמ״ה שהעון הוא המתכפר.

20. כדבר הרע הזה: si rea azione

21. ולא תחוס עינך נפש תחת נפש: Non avrai pietà: vita per vita.

XX.

3. ויאמר: Non vi perdete di coraggio, non temete, non vi turbate, e non vi lasciate abbattere in faccia ad essi.

ד׳ ההולך עמכם שאין הכוונה על הארון אלא על הי׳ ממש, והעד למטה (כ״ג ט״ו) כי ה׳ אלהיך מתהלך בקרב מחניך וגו׳ ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

5. ודברו השוטרים: אל העם לאמר: Indi parleranno i prefetti al popolo con dire.
מי האיש אשר: chi è quegli che
ולא חנכו לך: e non c'è ancora entrato? Egli vada
ואיש אחר יחנכנו: ed un altro sia il primo ad abitarlo.
6. ולא חללו: e non ha cominciato a goderne
יחללנו: sia il primo a goderne
7. אשר ארש: che ha vincolato a sè una donna, e non l'ha ancora menata a moglie.

שלש המצות האלה היו מורמות רבוי עבודת הקרקע ולקיחת נשים בישראל ואין ספק כי כל זה מצות הן, לא היתר בלבד, שהרי אם יתר לא׳ מהם לעמוד במלחמה יבושו האחרים ולא ישובו לבתם כי חבריהם יראו אותם רכי לבב.

8. הירא ורך הלבב: chi è timido e pusillanime
ולא ימס: affinchè l'animo de' suoi fratelli non ne venga abbattuto come il suo.

קרי: ימס כמו אחינו המסו את לבבנו

9. והיה ככלות: Poi che i prefetti avranno finito – nomineranno i capi dell'esercito che dovranno essere alla testa del popolo.
10. וקראת אליה לשלום: l'inviterai alla pace

י״א. יהיו לך למס ועבדוך: לא נתפרש כאן לאיזו סבה תהיה מלחמת הרשות ואם מותר לי׳ לעשות מלחמה, בלא סבה. ורק למען בצוע בצע להכריח העמים לתת לנו מס. ונ״ל כי בתחלת הפרשה שאמרו כי תצא למלחמה על אויבך, התורה מודיעה שאין לעשות מלחמה אלא על אויבנו, ולא נקרא אויב אלא מי שעושה לנו רעה, ולפי זה אין הכתוב מדבר אלא בגוי שבא בגבולנו לשלול שלל ולבוז בז, ואז יש לנו לצאת עליו למלחמה, ולקרוא לו לשלום, והשלום הוא שיכרתו עמנו ברית שלא יבואו עוד בגבולנו, ובהפך בשכר מה שהזיקו אותנו לשעבר, וחלף מה שהטריחו אותנו לצאת למלחמה יתנו לנו מס.

13. ונתנה ה׳ בידך: Dandola in tuo potere
18. לאלהיהם וחטאתם ל...: ... cui onore ai loro Dei rendendosi " " peccatori
19. לנדוח עליו גרזן: alzando sopra la scure: potrai mangiare il prodotto, ma l'albero non toglierai per ridurre la città in ristretto assedio, imperciocchè gli alberi della campagna son destinati a sostenere la vita dell'uomo.

פירוש רשב״ם - והנה במלחמה היו הורגים כל זכורה כי הבא להרגך השכם להרגו, אך לא התירה התורה להשחית עץ מאכל, ולנהוג באכזריות ודרך השחתה בזולת הכרח; ואין ספק כי המשחית ומאבד בחנם דבר שיש בו תועלת לאדם, בזה הוא משחית ברוחו לבלתי חמול מחמת כעס ושאר התפעלות רעות.

20. אותו תשחית: quelli potrai guastare e tagliare per farne costruzione da assedio – sinchè cada.

ובנית מצור: כמו כבשים וכלים לאנשי המלחמה לצור על העיר שלא יכלו להרקם בקפים

כ״א

XXI.

1. כי ימצא חלל – נפל בשדה לא נודע: Quando si troverà un ucciso – disteso nel campo senza che si sappia.

עקר המצוה הזאת, כי רצה ה׳ שיהיו כל ישראל ערבים זה לזה, ולא לבד שיעשה כל א׳ את שלו, אך גם ישגיח על אחרים שיעשו מצותיו, ע״כ חטא א׳ היה עוכר כל האומה, ע״כ הוא אומר ובערת הרע מקרבך, שאנחנו נשא אותו עון תסירהו מעליך בהעניש החוטא, ואז ואתה תבער דם הנקי מקרבך; והנה כשם שקיי״ב

כפרה, גם לשוגג כי שלא יתגלה, כן חייב כפרה גם על דם נקי שלא נודע ~~שופכו~~ שופכו כי שלא יתגלו הצבור ולמען יאמרו בפרט למונע שפיכת דם נקי מישראל, בקרותם שגם זה צריך כפרה. זה טעם נכבד הרבה יותר ממה שאמר בדברי הרב המורה שהיה כל זה, כדי שיתגלה הרוצח.

2. ומדדו אל: la distanza
3. העיר הקרובה: la più vicina
אשר לא עבד: Che non sia stato adoperato in alcun lavoro, che non abbia in somma tirato giogo.
4. אל נחל איתן: ad una valle sassosa che non sia nè coltivabile nè seminabile, ed ammazzeranno.

שולטענס דמה מלת איתן למלת ותן בערבי שענינו נצחי והולך אחרי האחרונים מחכמי העמים; ואעפ"כ נראים יותר דברי Coccejus שענין איתן קשה [illegible] כמו איתן מושבך ושים בסלע קנך ודרך בוגדים איתן, וכן הבינו המלה הזאת כל הקדמונים. והנה רמב"ן אמר כי דם העגלה ראוי שישאוהו מימי הנחל השוטף, ואני אומר בהפך כי דם הבא לכפר על דם נקי ראוי שישאר בקרקע לאות ולזכרון על הכפרה, והנה כתוב נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות, כי שיצעק חמס, כטעם כל דמי אחיך צועקים לי מן האדמה, ע"כ מאחר שלא היה אפשר להמית שופך הדם הנקי כי לא היה נודע, והנה לארץ לא יכפר על הדם הזה, צותה תורה שישפך דם ~~המוכר~~ דם המכפר על קרקע קשה, מי שיהיה רישומו ניכר.

5. ועל פיהם: e per sentenza dei quali sarà decisa ogni lite ed ogni ferita.
6. על העגלה: presso
7. וענו ואמרו: Indi questi diranno
ועינינו לא ראו: non han veduto a versarlo

שאם האומות שופך אותו, הרגוהו, ורחיצת הידים, לעשות נקיות והוא דרך סימן כמו ידיכם דמים מלאו. ואמרם ידינו לא שפכו, לא שתעלה על דעתך שהם הרגוהו, אבל טעמו ידינו נקיות מהריגתו מכל וכל שלא גרמנו מיתתו בשום פנים, כגון בהעדר שמירת הדרכים, או בהעלם עין מרוצחים אחרים.

8. כפר: a quelli: perdona
אל תתן דם נקי: e non caricare il tuo popolo Israele della tua colpa dello spargimento del sangue dell' innocente: così verrà loro espiato l'omicidio.
9. Tu così toglierai di mezzo a te la colpa dello spargimento del sangue innocente, facendo quel che piace.
10. ושבית שביו: e tu ne avrai fatti dei prigionieri
11. וראית: E vedendo tra i prigionieri una donna di belle forme e te ne invaghissi e la prendessi per farla tua moglie.

הכוונה כדברי רמב"ן שלא יפה יבריחנה להיות לו לאשה מיד, עודה מצטערת על פרידתה מבית אביה, אבל יניח לה שתתאבל ותעשה רצונה חדש ימים, ואח"כ יקחנה לו לאשה. והנה גלוח הראש היה סימן אבלות אצל בני קדם, כי כל ראש קרחה וכל זקן גרועה (ירמיה מ"ח ל"ז) וכן והסירה שמלת שביה היא שמלה של שק שנתנה עליה בבוא האויב בעיר והיתה נקראת שמלת שבי, כי היו לובשים אותה בראותם כי נלכדה. ולהם הרעה, והנה אחר שבעלתה לקחתה לך לאשה לא תניחנה בנוולה שתניח לה לבכות את בית אביה תפיסנה בדברים ותודיע

לה שאינה בשביה. ולשון ועשתה את צפרניה אין ספק שענינו תקון ואנחנו לא נדע מנהג הימים ההם ; ואולם אם הצפרנים לא גלות הוא יאה גדולים, אפס היה מנהג האצילים לגדל צפרניהם גדולים וזהו תקונם.

13. והסירה את שמלת: Si spoglierà della veste di cattività: potrai riunirti ad essa e sposarla ed ella sarà tua moglie.

14. והיה אם לא חפצת בה: Se poi non ti piacerà, la lascerai andare in sua libertà, non devi valere verso lei del diritto di padronanza dopo d'averle fatto violenza.

התעמר: כל בחלוף א' בע', מלשון יתאמרו כל פועלי און, אתה האמרת היום.

15. והאחת שנואה: e l'altra negletta
והיה הבן וגו': ed il suo primogenito fosse della negletta.

16. והיה ביום הנחילו וגו': Ora quand'egli vorrà dividere tra i suoi figli — dichiarar primogenito — a fronte — vero primogenito.

17. כי את הבכור וגו': Ma dovrà riconoscere — dandogli parte doppia di tutto ciò che si troverà avere; imperciocchè quegli è la primizia della sua virtù; suo è il diritto della primogenitura.

18. סורר ומורה: contumace e molesto

סורר: כמו כי כפרה סוררה סורר ישראל, ומורה עיין במדבר כ' על שמעו נא המורים.

ויסרו אותו וגו': e per quanto lo correggessero non desse loro ascolto.

19. שער: tribunale

20. זולל וסובא: egli è crapulone e tracannatore

22. וכי יהיה באיש חטא משפט מות: Quando uno fosse reo d'un delitto degno di morte, e tu l'appiccassi ad un legno.

23. לא תלין: Non lascerai di notte — sul legno — imperciocchè l'appiccato cagiona la maledizione dei giudici; ed oltracciò è di non dover rendere impuro.

כב

XXII.

1. לא תראה: — נדחים והתעלמת מהם: Non devi vedere — smarriti e trascurarli

2. ואספתו: ritirerai quell'animale

3. לכל אבדת: rapporto a qualunque cosa che il tuo prossimo abbia perduto.

4. נופלים וגו': caduti nella strada e trascurarli: devi unirti con lui per rialzarli.

5. לא יהיה כלי גבר על: Non sia un arnese d'uomo in dosso.

6. כי יקרא וגו': Se camminando t'abbatti — che sia in qualche — ove siano dei pulcini.

כשאדם קרב ליקח אותה והיא על בניה האם היתה מעופפת לנפשה ועוזבת אפרוחיה, אבל היא בעבור האהבה הטבעית לבניה תשליך את נפשה מנגד ותשמור שם להצילם; ע"כ אין ראוי שיהיה מעשה הצדקה גורם לה רעה: והנה המצוה הזאת תקבע בלבותנו כי לא יצא מצדקה תקלה, והפך אם היה מותר לקחת האם תחת

ואכרבתה אף בנה היה לו האדם נזהר ומתגבר נגד ~~שוד~~
עוזי הבלקה

8. מעקה: Un parapetto — per non cagionare in tua casa colpa d'omicidio, accadendo che taluno ne cadesse.

9. כלאים: La tua vigna di varie specie commista altrimenti ti sarebbe egualmente proibito il prodotto della ruminazione.

12. גדלים: Ti farai dei cordoncini — della tua vesta di cui ti coprirai.

13. ובא אליה ושנאה: e dopo aver usato con lei prendesse a odiarla

14. ושם לה וגו׳: ed inventasse contro di lei dei motivi di litigio diffamandola.

דברים: על דין ודברים, מי בעל דברים יוצא עליהם, ועלילות דברים הן סבות הריב׃

15. ולקח אבי וגו׳: Il padre e la madre della giovine prenderanno e produrranno i segni della virginità della giovine innanzi al tribunale.

17. ופרשו השמלה: e stenderanno il panno

דברים ככתבם (דברי ר׳ אליעזר בן יעקב כתובות מ״ו); אבל יתבן שיוציא אדם שם רע מאחר שיודע שהבתולה מוכחת? אבל האמת כי זאת כוונת התורה שלא תתלה בלב איש להוציא שם רע על אשתו והאמירה ראיית הדמים אעפ״י שאולי יהיו מזויפים, כדי לתת שלום בבית ולהציל מיתה נערה שזנתה בבית אביה, אשר לפי התורה אין לה עונש, רק לפי מראה עיני אנשי הדורות ההם אם היתה נמצאת בחזקת בתולה היתה זו מרמה שחייבים עליה מיתה, ותחכמה התורה להמתיק המרה הקשה הזאת בצוותה שנאמין לדמים, אעפ״י שהיא ראיה שיש לאחריה פקפוק׃

18. 19. ויסרו אותו. וענשו אותו — ולו תהיה לאשה: lo correggeranno e lo condanneranno — ed egli dovrà tenerla in moglie, non potrà giammai mandarla via.

21. כי עשתה נבלה בישראל: Imper. ha fatto in Israel un'azione infame fornicando in casa.

לפי הפשט זינתה בבית אביה קודם אירוסין ואחר שזינתה היה לה להודיענו שאינה בתולה, והנה רמתה אותו בדבר שהיה גדול כל כך בעיניהם בימים ההם שהיה משפטה למות; ואם כדברי רבותינו ז״ל בנאוף; ובענין החלוק בין זנה ובין נאף ע׳ בה״ע תקמ״ב 202 ׳ק; ועוד הנה אם יש שם עדים שראוה מנאפת אין ספק שראוי גם עם אי נאפה, והנה אין התורה לא הזכירה דבר על אודות הנואף׃

23. מאורשה: che non ha vincolata

24. אשר לא צעקה: gridato trovandosi in città — ha violata

25. והחזיק בה: e presala a forza

26. לא תעשה דבר: Non farai alcun male: la ragazza non è rea di questo mortale delitto; perciocchè questo caso è eguale a quello, in cui uno sollevatosi contro il suo prossimo lo togliesse di vita.

27. צעקה וגו׳: La giovine può aver gridato, senza che alcuno la soccorresse.

29. אשר ענה ולו תהיה לאשה: e dovrà tenerla in moglie, in pena d'averla violata; ne potrà giammai mandarla via.

XXIII.

1. לא יקח וגו': Non deve sposare la moglie di suo padre: ciocchè facendo verrebbe a discoprire quel ch'era stato coperto sotto il lembo di suo padre.

כ"ג

ולא יגלה כנף אביו: כמו ופרשת כנפך על אמתך, כי הבעל מחסה ומסתור לאשתו והיא מכוסה אותה בכנפיו, והוא יזלזל בכבוד אביו אם מה שהיה הוא מכסה עליו יבא בנו ויגלהו, יגלה לא גלוי, נאמר גם על הראות הבגד שעל ידי הראתו הגוף מתגלה, ע' פירושי בישעיה מ"ז ב', ואע"פי שהאב כבר מת ואיננו מכסה עוד על אשתו, הנה דרך מליצת השיר רוקים כלו. עיין המת מכסה את אלמנתו (יחף)·

2. לא יבא פצוע: Non dev'entrare nella radunanza dell'E. chi ha ricevuta una ferita producente astenia, o chi ha sofferto un taglio producente stillicidio.

דכא שפכה הם שמות העומדים במקום תאר הפעל: פצוע באופן שנעקר כל האבר דכא, וזה פצוע בביצים; וכרות באופן שנעקר אופן כאמרם בתלמוד (יבמות ע"ה ב'), מי שעל ידי כריתת אופן, שלא ע"י כריתה איננו אופן לא מקלח ומעט האסור נראה מאום לא תהיה ברכה, כי האשה אשר יקח לו הסריס לא לא תוליד. ולע"ד כי נשי הרומיים היו בוחרות להבעל לסריסים, כי שלא להתעבר, וכמו שכתב יובינאל

Sunt quas eunuchi imbelles ac mollia semper VI.365.
Oscula delectent, et desperatio barbae;
Et quod abortivo non est opus.

וכן מרציאל VI.67.

Cur tantum eunuchos habeat tua Gallia quaeris,
Pannice? vult futui Gallia, non parere.

ברוך המקום שקדשנו בתורתו ובמצותיו, ועשה שיהיה הזיווג לקיום המין ולהצלחת החברה, לא להנאת שעה בלבד. גם חז"ל הלכו בעקבות נותן התורה יתברך (כדרכם תמיד) והרבו תקנות ואזהרות להרחיק כל מיני זמה, ולהרבות הזיווגים הכשרים, ושלום הבית, והצלחת ה[illegible] ההורים והבנים ואהבתם זה את זה; וכל זה נתקיים בישראל בכל משך הגלות, עד הדור אשר היה לפנינו·

3. לא יבא ממזר גם דור עשירי: Non dev'entrare nella radunanza dell'E. chi è figlio illegittimo: non meno i suoi discendenti sin. decima generazione.

להגדיל התיעוב וההרחקה מן הניאוף והזנות, כי בהיות תולדות הניאוף מרוחקות מן הקהל, זה יעיר הרחקה יתרה מן המעשים אשר הם סבת הויתם·

ד' לא יבא עמוני: אין הנשים בכלל, כי לשון ביאה בקהל לא יפול רק על הזכרים אשר בבואם בעם אחר יעשו בקרבו משפחה חדשה, מה שאין כן הנשים, כי משפחת אם איננה קרויה משפחה, ע"כ באיסור [illegible] ההתחתנות בכלל אמר (יהושע כ"ג י"ב) והתחתנתם בהם ובאתם בהם והם בכם, וכן לא תבואו בהם והם לא יבואו בכם (מ"א י"א ב'). ענין המליצה הכפולה הזאת כענין והתחתנו אותנו בנותיכם תתנו לנו ואת בנותינו תקחו לכם (בראשית ל"ד ט') והנה איסור העמוני והמואבי הוא חמור שהחמיר עליהם הכתוב אפי' התגיירו, וזה קנס על דבר וגו'. וז' עממים אסורים בכל צד אחרי היותם קיימים בל"ה, ושאר עמים כלם אסורים בגויותם ומותרים בגרותם, ועל עמון לא התירה כי אמר לא נבדלו העם ישראל והלויים מעמי הארצות כתועבותיהם והיות הבנים מדברים חצי אשדודית. עוד כי אמותם היו נוהגות כמנהגיהן ולא למדו דרכי בעליהן, כי הדבור בשפה נכריה מורה השתררות והעדר השתוות לדרכי זולתו, וזה טעם להיות כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו· והנה לפי דעתי כמו שהעמונית מותרת כך אפשר שגם המצרית מותרת, וכבר אמרו שנאות ע"כ מותרת לאחר ג' דורות מותרת, גם אפשר שלא תהיה מותרת, אלא

שלא רצה הכתוב לומר במצרים ואתם לא תבואו בהם, מפני שהיה
הלשון מגונה, שהיה נראה כאלו המצרים כ״כ מרובים בישראל
שהם קהל בפני עצמו.

5. על דבר אשר: A motivo che non si sono a voi presentati – e perchè l'uno di essi ha prezzolato.

בלחם ובמים: אפ׳ במחיר.
ואשר שכר עליך: הביא בתקות שכר, ואעפ׳ שלא נתן שכרו, מפני שלא
השלים רצונו, יפול בו לשון שכר.

6. ולא אבה לשמוע: Ma non ha aderito – di dare ascolto

7. לא תדרש וגו׳: Non promuovere giammai ai suoi giorni il loro ben essere e la loro prosperità.

כמו, כי ראיה איננו דורש לשלום לעם הזה, כי אם לרעה (ראיה לזה)
ודורש רעתם דברי המות. והנה ראוי היה שיצוה לא שינקמו מהם
על דרך שצוה נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים; אבל לא רצה
מפני שהיו אחים (בני לוט), וצוה שלא יהיו אוהביהם ודורשי טובתם
אך יתרחקו מהם ולא ייטיבו להם ולא ירעו.
עיין מורה ג׳ מ״א.
לשון קרי, קשוי, עיין בתקונים.

10. ונשמרת מכל דבר רע; Riguarderai – cattiva
11. מקרה לילה; per polluzione notturna
12. וכבוא השמש: e dopo tramontato il sole
13. ויד וגו׳: Avrai poi un luogo – che uscirai là fuori.
14. ויתד וגו׳: Ed una caviglia avrai annessa alla tua armatura; e quando sarai uscito fuori, ti siederai, farai con quella un buco in terra, poscia ricoprirai i tuoi escrementi.
15. מתהלך: cammina
והיה מחניך: quindi il tuo campo dev'esser santo, altrimenti scorgendo in te qualche cosa di sconcio, partirebbe da te.

העקר לקבוע בלבם כי ה׳ הולך לפניהם ואתם התשועה, ע״כ צוה שיהיו
ה׳ נגדם תמיד כאלו הם בהיכלו, אך אין הדבר בעבור הארון כי לא היה
הולך עמהם למלחמה על הרוב, ואמר ולא יראה בך ערות דבר ושב
מאחריך, ואין ספק כי אחר הארון לא ישוב בעבור זה, ואין טעמי
הצואה לבלתי יפסד האויר, כי היא מסובה לטומאת קרי, שאיננה
מפסדת האויר, אך הכל למען ישימו בדעתם כאלו הם בהיכל
ה׳.

16. לא תסגיר עבד: Non rimettere uno schiavo in mano del suo padrone, quando uno si ricoverasse

אין בלשון גנאי בו, אמר שלא תסגיר בו כעבד, רק עמנו ישב
כבן חורין; אבל יש בלשון מלת רחמים אחר מה שידענו מעבד
העברים בימי קדם. והנה עמך ישב באחד שעריך ראיה,
שמדבר בעבד הבא מחוצה לארץ, וע״כ איננו של יש׳, כי יהודי
בח״ל מנין?

17. לא ~~[illegible]~~: תוננו non molestarlo.
18. לא תהיה קדשה וגו׳: Non sarà prostituta delle – né sarà prostituto dei figli –

לא אמר ולא תזנה לא הפנויה שתזנה, ולא הקדש הזונה עמה, כי לא
היה זה מועיל, אבל צוה לצבור שישגיחו לבלתי תהיה קדשה מופקרת.
אבל בזכר אמר ושנא גם את היחיד. והנה איסור הקדשה ראיה על
איסור הזנות ואעפ׳ שאינו חמור כל כך כמשכב זכר. ועקר המצוה
להרבות השלומין והבנים. והנה הזונה עם אשה אפשר שתקנה
ויולד, מה שאין כן בזכר. וטעם השמות קדשה וקדש הוא (כבתוב
בנתבה) כי היה מנהג עובדי אלילים להפקיר עצמם לכבוד עבודתם
ומה שהיו מקבלים לאתנן היו מקדישים לאליליהם, ואולי נאמר שם
קדשה וקדש גם למפקירים עצמם להנאתם להשתתף בני בישעו
זה לכבוד האלילים, ונראה כי (כדעת תלמידי רמב״ם) חשבה תורה

שאין עולה בלבם לעשות זה לכבוד אלהי ישראל להפקיר עצמם ולהביא אתנניהם לביתו, ולפיכך הוסיפה ואסרה הבאת האתנן לבית ה', ועל דבר תרגום אונקלוס עיין אוהב גר נתיב כ"ט.

cynaedus עם הצבור ועם הכהנים מדבר. אתנן ומחיר – כלב, כלב וכן בעל גלות יוחנן (Apoc. 22.15) ומחוץ כלבים וקוסמים וזונים ורוצחים' והעד כי מועבת, והכלב אחד מהנזכרים אך שיהיה תועבה לא הוא ולא מחירו.

19. לא תביא וגו': Non lascerai entrare il dono ricevuto d'una meretrice o il prezzo percepito da un cinèdo.

20. לא תשיך – נשך כל וגו': Non dare a censo – in som=: una ad alcuna guisa di censo.

לפי הפשט, לא יתכן לצוות ללוה שלא יקח בריבית שלא ימצא בלא רבית. לנכרי תשיך: הגוי המתיישב בא"י נקרא גר, ומצוה להחיותו, ואיננו עובד אלילים, אבל הנכרי הוא עכו"ם ולא היה מתיישב בא"י, כי לא ישבנו בה עו"ג, פן יהיו למוקש בקרבנו. והנה הנכרי איננו אלא הולך ובא לעשות סחורה, כגון לקנות תבואה ולהביאה בשאר ארצות, ואם היה רוצה לקנות ולשלם לאחר זמן בחזרתו (כגון שיתן משכון ע"ז והשבעת מ"ס רבים שהכוונה במשכון) מותר לקחת ממנו נשך, שהרי הוא משתכר בסחורתו, וכמו שהוא המשפט אצל כל האומות שהמלוה לוקח נשך בשכר מעותיו שהיו בגלות אצל הלוה. ולאחיך לא תשיך: כי לא היו ישראל אנשי מרכולת, רק אחיתם בעבודת אדמתם, ואת היותר מוכרים לנכרים; והלוה לא היה לוה אלא מפני עניו, ככתוב אם כסף תלוה את עמי (שמות כ"ב כ"ד) וכי ימוך אחיך וגו' אל תקח מאתו נשך וגו' (ויקרא כ"ה ל"ה ל"ו) והנה עכשיו שהיהודי עוסק בסחורה נראה שמותר לקחת ממנו נשך, אך לא מן העני. וכן הנכרי אם הוא עושה סחורה מותר להשיך לו, ואם הוא עני אסור להלוות לו בריבית כי איננו דומה לנכרי שדברה תורה, שהרי הוא יושב בקרבנו, קדוש והרי הוא כגר שאנו מצווים להחיותו, ואם חסה התורה על הגר המתיישב בקרבנו, ק"ו על הגוי שאנו תושבים בקרבו, וק"ו מותר, שאמרה לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו.

22.

22. דבר וגו'. lo esigerebbe – e tu saresti in peccato.

23. וכי תחדל וגו': Mentre lasciando di far voti, non avrai alcun peccato.

24. תשמר ועשית וגו': eseguirai accuratamente, ese= guendo l'offerta di cui avrai fatto voto all'– che avrai cioè promessa colla tua bocca

25 ואכלת ענבים וגו': potrai – a tua voglia – da saziar= ti; ma nel tuo arnese non ne riporrai.

26. בקמת וגו'. Nel campo di biade del tuo prossi= mo, potrai tagliarne delle spighe colla mano

אם ~~השוכר~~ כפועל ק"ו מאזר, אבל איננו מתפרש כי הפועל שם נזכר; ואם בעוברי דרכים, כדברי הכורם ודברי המפרשים שהזכיר הכתוב (ורק"תם מדבריו והרמב"ן לא תניף, והפועל אך שלא יניף חרמש) קשה, שא"כ יבאו כל ישראל וישקיעו כרמו של זה ועוד מה צורך ללמד שכחה ופאה, אם כל אדם מותר לאכול כנפשו שבעו? והנכון שאינו מדבר בעוברים ושבים כי לא אמר כי תעבור בכרם רעך אלא כי תבא, ומי הרשהו שיבא? אבל הכתוב מדבר במי שבא ברשות, יהיה זה בכל עד שיהיה.

XXIV.

1. כי יקח איש וגו': Quando ~~taluno~~ presa una donna e congiuntosi a lei, alla poi non incontri la sua grazia egli trovando in lei qualche cosa di sconcio, e scrittale quindi una carta di ripudio e datagliela in mano la manda via di casa sua.

2.3. ויצאה וגו' והלכה וגו': Ed ella uscita di casa sua, vada e si sposi ad altr'uomo – e odiandola il secondo marito le scriva una carta di ripudio e datagliela in mano la manda via di casa; ovvero muoja quel secondo che l'avea presa in moglie

4. הטמאה: fu contaminata
ולא תחטיא: altrimenti caricheresti di peccato

5. כי יקח איש אשה חדשה וגו': Quand'uno avrà recentemente sposata una donna, non deve uscire all'armata, e non deve incombere su di lui alcun aggravio: apparterrà senza impegni alla sua famiglia per un anno e farà lieta la moglie che ha sposata.

6. לא יחבול וגו': Non prenda alcuno in pegno nè le macine, nè il solo coperchio imperciocchè prenderebbe in pegno la vita.

7. והתעמר בו: e usando verso di lui del diritto di padronanza.

8. השמר בנגע הצרעת וגו': Guardati rapporto al morbo della lebbra di eseguire molto accuratamente quanto c'insegneranno – quanto io ho loro comandato eseguirete accuratamente.

10. כי תשה וגו': Quando sarai creditore verso il tuo prossimo di una somma qualunque.

12. לא תשכב בעבוטו: non ti servir del suo pegno per dormire.

כ״ד

כי מצא בה ערות דבר: בה ולא בממונה וכו', כי צריך שימצא בה מום קבוע בחדותה, אבל אם הקדימה תבדילו אין זה מום בה אלא בממונה יראה, וכן כי מצא בה ערות דבר ולא שמצא אחרת נאה הימנה.

כי תועבה היא לפני ה': שיהיו בני אדם מחליפים נשותיהם עם זה. גרושה שנשאה אסורה לחזור לבעלה, כן פסקו רי״ף ורמב״ם (גיטין פ׳ י״א) ושו״ע (א״ע סימן י׳) וזה מפני שחכמים (יבמות י״א ב׳) פירשו אחרי אשר הוטמאה על הסוטה שנסתרה (ולא על הגרושה שהיא פנויה, ואין לומר עליה לשון הוטמאה) אבל ר׳ יוסי בן כיפר אומר שאין אלו בסוטה כי הכתוב מזכיר הויה ולא שות, להיות לו לאשה (עיין שם תוספות) וזו הרי כבר אשתו היא. וק״ל לר׳ בן כיפר נראה כי אחרי אשר הוטמאה נאמר על הגרושה, ותהיה נאסרת אם זנתה, וכן ... נראה פשט הכתוב, וחכמים הגלו מעשה זה מתנגד לכוונת התורה, שהיא שלא יגזול אדם אשתו לאחר.

לכל דבר: לשון הכללות, כל דבר שיהיה לא יע... עליו ויהיה כלו אל ביתו ולא אל אחרים, וזה ע״י שיהיה נקי מכל משא, וכן דעת בה״ג שהפסיק נקי בשני גרשין.

לא הרחים בכלום ולא הרכב לבדו והזכיר הרכב ולא השכב, כי השכב קבוע והרכב מיטלטל ונקל לקחתו יותר מן השכב.

נ״ל להעתיק כן: הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר־יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, ומלות כאשר צויתם תשמרו לעשות הן נתינת טעם, עשו כאשר יורו אתכם, כי אני צויתי אותם. ולפי הטעמים שלפנינו לשמר מאד ... ולעשות הוא לשון שאין לשם הבנה. זכור וגו': שלא תחלוק כבוד לאיש מצורע, יהיה מי שיהיה לבלתי שלחו מן המחנה (רמב״ן)

לא תשכב בעבוטו: לא תשתמש בעבוטו לצורך שכיבתך, כי הן הוראת שכב ב... כמו ושכב אשה בשמלתו, במה ישכב (רמב״ן)

ואין ספק כי גם בלי שיתחייב בן אמור לעבטו אצלו, וכמו שאמרה והולך יהשב תשיב לו את העבוט. והנה פירוש רז"ל (מציעא קי"ד) ורא"ז לא תשכב בעבוטו אצלך, הוא לאות לפי הדין, אבל פשט המלות אינו כן, כי התורה הזכירה תחלה שלא ישכב בו מחש, ואח"כ צותה להשיבו ולא יעכבנו אצלו בלילה .

13. בבוא השמש וגו': Tramontato che sia il sole: così egli coricandosi nei suoi panni — e troverai un merito.

14. לא תעשוק ... מאחיך: Non frodare — sia egli dei suoi fratelli:

15. ביומו וגו': Nella medesima giornata senza lasciare che vi tramonti sopra il sole — ed in esso mercede egli ha riposte le sue speranze; altrimenti.

טז. לא יומתו אבות ; ר"ל שלא יקח האב תמורת הבן ולא הבן תמורת האב אם יחפוץ א' מהם לתת נפשו כפר לחברו ; אולי כן היה מנהג הקדמונים ; וכן מצינו Zaleuco שצוה לנקר אחת מעיניו ואחת מעיני בנו, שהיה חייב ניקור שתי עיניו : אבל לומר שלא יומתו האבות והבנים יחלו על חטא שעשה אחד מהם, אינו נראה שא"כ היה נכון שיאמר איש בחטאו הוא ימות, אבל אי"ש בחטאו יומתו, משמע יותר שימות על חטא שחטא הוא ולא על חטא שעשה חברו, ואפשר יפה לומר מכאן אמציה (מלכים ב' י"ד) שלא המית את בני המכים, כי אין הוא אם לא יומתו זה תמורת זה כ"ש זה מלבד זה, גם אפשר לפרש ואת בני המכים לא המית אם קרה שבקשת אחד מהמכים כבר מתו קודם שחזקה הממלכה בידו לא המית את בניהם תמורתם למען נקום דם אביו .

17. לא תטה משפט: Non fare ingiustizia al—

19. כי תקצר וגו': Quando tagliando la tua messe nel tuo campo, tu dimenticassi un manipolo

20. כי תחבט זיתך וגו': Quando scuoterai il tuo olivo, non ricercar nei rami quel che vi potesse esser rimasto

21. לא תעולל אחריך: Non racimolerai quel che potesse esserti sfuggito.

כה

XXV.

1. כי יהיה ריב וגו': Quando insorta rissa e presentatisi ai giudici, questi li giudicheranno, facendo ragione all' innocente e condannando il reo.

2. והיה אם בן וגו': Se il reo sarà degno di battiture, il giudice lo farà gettare a terra e lo farà battere alla propria presenza in proporzione del suo reato a battiture numerate.

3. ארבעים יכנו וגו': Potrà infliggergli 40 battiture, non più: perchè non avvenga che infliggendogli un maggior numero di battiture, sino

לפי הפשט אין מלקות בלאוין שאין בהם ריב, כלו שאין בהם היזק מאדם לחברו, גם המכות אפשר שתהיינה י' או כ' או ל' כפי רשעתו, אבל תמיד במספר לא מאוחד ולא בארם

המכה כרשע ולא יותר מן הארבעים. והפילו - והכהו: השופט ע"י שלוחו. יכנו - לא יוסיף - פן יוסיף: השליח. לעיניך: אתה השופט, ואתה עם בעל הדין מורד, אתה שיצאת זכאי בדינו. היה בן חמש: אם תראה אחיך נקלה יותר מדי בעיניך, ולפי זה יובן ג"כ (כדעת רמב"ן) והכהו לפניו, לפני

a farli soffrire una enorme flagellazione tu divenga spettatore dell'oppressione di tuo fratello

4. לא תחסום שור וגו': Non metter la musoliera- bestia!

5. לא תהיה אשת המת החוצה: la moglie del morto non si sposerà fuori.

יבמה וגו': suo cognato si farà suo marito, e prenda dandola Dio moglie, e eseguisca il dovere del cognato.

6. יקום על שם אחיו

כי ישבו אחים יחדו: לפי הפשט במשמעו שיגורו יחדו, אבל היה בעולם לא תקרא ישיבה זולתי ע"ר (השיר) ולמה נאמר יחדו? ואיך יתכן שלא ישבו אחים יחדו אחר שנחלתם זו אצל זו? יתכן שיהיה זה בשיאת האחד בת יורשת נחלה וילך לשבת באחוזתה, או שיפרדו בעבור מריבה שנפלה ביניהם או בין נשיהם. והנה באופן הראשון אין ראוי לו שישא צרה לביתו בברור את אשתו אחר העשירתו, ובאופן השני אין ראוי לו לישא מאחר שהיתה מריבה בינו ובינה או בין אשתו ובינה, או בינו ואחיו שהיה בעלה, כי בזה יביא קטטה בתוך ביתו, ע"כ לא ייבם רק כשישבו יחדו ואשת אחיו ידועה לאשתו, אבל מאז הדורות לא היו עוד רוב האחים יושבים יחדו, על כן (כדעת רמב"ן) ראו החכמים שהיתה מצות יבום מתבטלת אם לא תהיה נוהגת רק ביושבים יחדו, ע"כ התקינו שתספיק שתהיה להם הויה בעולם יחד

והיה הבכור וגו': רש"ל שנו לחלקה הענין מכל וכל, כי לפי הפשט הבן הבכור יירש חלק המת, ואם היבמה לא תוליד תעבור נחלת המת לאחיו. וזו היא הסבה שלפעמים לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו כי שתשאר בלא בנים, והוא (עם שאר אחיו אם יש לו אחים) וזרעו יהיה היורש ובנו אחריו, לכך גנתה אותו התורה בבזיון שיהיה הוא וביתו נקראים בית חלוץ הנעל. ונראה (כדברי רמב"ם) כי ראו חז"ל שהיו רבים נמנעים מן היבום מיראתם פן היבמה תלד בנים רבים ומתוך כך תתמעט נחלת בניהם מזיווג ראשון, ובטלו הדין הזה שהבן הבכור לבדו יירש את המת, והעבירו הירושה לאח המיבם באופן שכל אחיו יחלקו בשוה. ולדברי רמב"ם שהחליצה היא לקנות היבמה ממנו נכסי בעלה, קנס נראים, כי לא הזכירה התורה דבר מזה, ולא הזכירה החליצה רק עם הרוק דרך בזיון ומה טעם ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל, ולא שהוא שם בזיון? אבל נכסי בעלה יפקרו כדין תורה לאחי המת לפי מספרם, ואין לאשה רק כתובתה. עיין שו"ת מהר"ם בר ברוך סימן ש"ע.

6. יקום על שם אחיו וגו': rimarrà successore del fratello morto, in guisa che il di lui nome non resti spento in Israel.

7. להקים לאחיו שם: di far sorgere a suo fratello un successore.

8. ועמד ואמר: e quand'egli insista a dica:

9. ככה וגו': Così merita d'esser trattato colui che non vuol edificare.

לא יבנה: כמו אלו יבנה ממנה.

10. ונקרא שמו וגו': Ed egli verrà chiamato la famiglia detto scalzato.

11. 12. כי ינצו וגו' - וקצתה וגו': Qualora venendo a risse degli uomini assieme uno contro l'altro, s'avvicinasse e stesa la mano lo afferrasse per le pudende: Le taglierai la mano senza pietà.

והחזיקה במבשיו: בכח.

וקצתה: מצוה על כל מי שמוצא שם ורואה האיש הזה בסכנה. והנה היא עשתה להציל את בעלה עשתה, ולמה לא יותר לה להציל בדרך שמותר וגם מצוה לאחרים להציל את המוכה מידו? היא עשתה ברמיה (tradimento) כי אין שיחשוב כזאת על אשה

שתשנה פניה כל כך, ואם היתה עושה כאשר דרכים, ובלא ראיה, לא היה בזה רע. וגם תנאי קצת בספרי לקח הדבר כפשוטו, ולא במאון-קנוס שתשלם דמי כפה לא נהירא ויותר היה ראוי שתשלם דמי מבושין ואם מת בה, תהיה חייבת מיתה. אבל אם הפחידוה ושמא ילה, יתכן שתשלם דמי כפה שהיתה רקודה להקצץ. והנה אחר שדבר על מעשה רמיה זה, הזכיר רמיה אחרת שהיא אבן ואבן איפה ואיפה, ולהא שאלת הרמאה הזכיר ענין שולל שעשה, בעקבה ויזנב בך כל הנחשלים אחריך וצוה להכריתו ולזכור המשפט הנעשה בו וזה למען נתרחק ממעשה רמיה. והיום יום׳ שבת תרב״נ לב׳ ובצאת את כפה הוא שונא בב׳ עד עין תחת עין, ולפי שאין לקחת מבושים יקצצו כפה וקרובין לזה דברי ראב״ע.

13. לא יהיה לך וגו׳: Non tener nel tuo scrigno doppio peso un grande –

15. אבן שלמה וצדק יהיה לך: Pesi interi e giusti avrai

16. כל עשה עול: Chiunque commette iniquità

18. אשר קרך וגו׳: Il quale ti sorprese per la via, e uccidendo tutt' i più deboli che ti stavan di dietro, mentre tu eri lasso e stanco.

כ״ו

באור כי הגדת היום כי אין לך שריד ועברים (שמות ב׳ יו״ד) על ידי המעשה הזה שאתה בוכה על בנך אבשלום המורד בך אתה מודיע שאינך אוהב כלל את שריך ואת עבדיך הנלחמים בעבורך, אף כאן ואמרת אין הבאתי הבכורים האלה להיות כי באתי אל הארץ ארמי אובד: ע׳ רשב״ם וראב״ע.
וירד מצרימה, יעקב, ולא חש להבדיל בין זה לזה כי שניהם הם אבותינו והמתרגם ובעל הטעמים חשו לכבוד האומה עד הנתיב הכ״ן.

כי תכלה לעשר וגו׳: ענין כפרשה הזאת מבולבל מאד לדעת רז״ל שהרי לדבריהם היא מדברת בשלשה מיני מעשרות, ואעפ שהכתוב לא הבדיל ביניהם כלל, כי הנה לדבריהם ונתת ללוי מעשר ראשון ולגר ליתום ולאלמנה מעשר עני. לא אכלתי באוני: זה מעשר שני והנה הכתוב מזכירו תוך בב׳ יחד כאלו אינו לא אחר, והוא מעשר שני, הנאכל לבעלים בירושלים, ומפני שהיה קרוב הדבר שלא יספיקו הבעלים לאכלו שם מדי שנה בשנה, היו משהים הנותר משנה לשנה אחרת והנה מתירה התורה לעשות כן עד שלש שנים, אבל בשנה השלישית אם עדיין לא הספיקו הבעלים לאכלו כלו בירושלים, צותה תורה שיוציאו אותו בעירם ויתנוהו ללוי ולעני. והנה בכל שנה שלישית היה בעל הבית לוקח עמו מה שהיה יכול לאכול בירושלים והשאר היה מניח בעירו ומוציאו לעניים, ובהיותו בירושלים הה אומ׳

XXVI.

2. מראשית וגו׳: Delle primizie di tutt' i prodotti che avrai raccolti – in un canestro – per fissarvi il suo culto.

3. הגדתי היום: Io dichiaro ora

5. וענית ואמרת: Indi prenderai a dire: Un Arameo errante (lungi dalla patria) era mio padre, indi passò in Egitto, e vi fece dimora con poca gente ed ivi divenne.

7. את עניינו וגו׳: la nostra miseria, i nostri travagli e la nostra oppressione.

11. ושמחת בכל הטוב: E godrai

12. לעשר את כל מעשר: d'dar fuori tutta la decima

שנת המעשר: l'anno della consumazione dalla decima

ונתת: e l'avrai data